

IDEOLOGI KULTURKRITIK

(se u. v.) av sin gamla rövgarvara. —

Ideogram, ett ideografiskt tecken. Se Ideografii.

Ideolog (af *idé*: so d. o.. och Grek. *lógos*, *lära*), en, som är bevärdad uti idéläran; person, som sysselsätter sig med ofrukligt spekulerande uttver filosofiska eller politiska spörsmål; filosofisk eller politisk drömmare, svärmar. — **Ideologi**, idélära, hos franska filosofer liktydigt med metafysik i vidsträckt bemärkelse.

Id est, Lat. (förk. i. e.), det är, det vill säga.

Ídlo- (af Grek. *ídios*, egen) nyttjas i en mängd sammansättningar i betydelsen egen, själf. Jfr **Auto-**.

Idlo-objektiska kroppar. Se Analektisk.
Idiograf (af Grek. *ídios*, egen, och *gráfein*, skrifa). liktydigt med autograf (se d. o.).

KULTURKRITIK: IDEOLOGI

VOLYM 1 NUMMER 3

UTKAST

MATTIAS JESCKO-EDBERG:

[...]-----4

DAVID CARDELL:

'29/6 - EN DAG BLAND ALLA ANDRA'-----6

RECENSIONER

HENRIK PALM:

FÖRFRÄMLIGANDE SOM EN BETRÄKTELSE AV VÄRLDEN-----9

MATTIAS JESCKO-EDBERG:

EN PÅMINNELSE FÖR OSS OPTIMISTER-----11

UTFLYKTER

MATTIAS JESCKO-EDBERG:

EN DRÖMREST VID DIN LÄPP-----14

LINA JOHANSSON:

HEJSAN MORSAN, HEJSAN STABBEN... KLASSEN LEVER!-----17

DAVID CARDELL:

PENGAR SOM PRODUKT: OMPENGARS SKILDA INNEBÖRD-----19

LUDVIG MORITZ:

PARADOXER OCH FEMINISTISK IDEOLOGI-----22

HENRIK PALM:

KALLT KRIG OCH TYSK HÖST-----26

UTKAST

MATTIAS JESCHKO-EDBERG

Ett stycke komprimerad text för att läggas inuti bröstkorget. Mellan de väckande lungorna och de spjännande revbenen. En massiv text så att vi tyngs ned mot marken, stannar upp, och ser vad som händer runt omkring oss. Inga detaljerade anteckningar, inga fotnoter, bara en regntung septemberkväll. Bolibompa började för två minuter sedan. [...] Embryot till denna artikel kommer från Jochen Hellbecks *Revolution on my mind: writing a diary under Stalin*. En aspekt som avspeglas i de dåtida Sovjetiska dagböckerna, är den strävan

som dåtiden andades: att försöka lyfta individen upp ur den småborgerliga privata sfären och göra dem delaktiga i den historieskapande offentliga sfären. Människan stod fortfarande med vardera fot i varje sfär, men skillnaden var att man försökte stödja sig mer på den ena benet istället för den andra. Av många anledningar är detta en förljugen bild, det är den bild som den Sovjetiska propagandan ville ge för att motiva sina egna excesser i maktbruk. Men ändå, denna idealiserade bild av den Sovjetiska subjektet är en bild som vi kan betrakta

och dra lärdom av. [...] Hannah Arendt är den filosof som bäst har beskrivit och teoretiserat om distinktionen mellan den offentliga och den privata sfären. Genom sin fenomenologi lyckades Arendt att blåsa liv i tanken om den aktiva demokratin. I den idealiserade bild hon målade upp, var den offentliga sfären präglad av aktiva subjekt som agerade inom en politisk struktur som av nödvändighet var präglad av olikhet och pluralism. Att det här på sätt och vis framträder en likhet mellan Arendt och den totalitäraism som hon så hårt kritiserade innebär

inte så mycket. Det innebär bara att det fanns en gemensam vurm för den starka individen som formar sin omgivning. [...] Detta är en vurm som även liberalismen omfamnar, om än i en annorlunda variant då den privata individen premieras. På samma sätt som den Sovjetiska kommunismen använde denna myt, myten om individen som spelar roll för sin samtid, för att stärka sin egen position, så har liberalismen sakta visat på samma tendens. [...] Med att historiens slut inträtt fanns det inte längre något behov av en stor offentlig sfär. Individens självförverkligande blev förpassat till den privata sfären. Just den anklagelse som de Sovjetiska kommunisterna hade riktat mot den gamla borgerligheten. [...] Med berlinmurens fall, 1989, har ett skifte skett inom de liberala demokratierna. Den offentliga demokratiska sfären, den sfär som bevisade överlägsenheten gentemot diktaturerna bortom järnridån, har sakta försvunnit. Den offentliga sfären har delvis övertagits, och resterna skjutits undan, av den nya ekonomiska sfären. En effekt av den ohämmat växande ekonomiska sfären är att även den privata sfären har minskat, och

därmed det privata utrymmet minskat. [...] Det som den Sovjetiska propagandan visste om, och som den ekonomiska sfärens framfart visar på, är att det inte finns några vattentäta skott mellan den offentliga och den privata sfären. Den öppna motiveringen av det medvetna minskandet av den offentliga sfärens omfång, var för att utöka individens möjligheter till privat självförverkligande. Men den reella effekter är att individen nu har mindre utrymme än för 30 år sedan. [...] Det klarast lysande exemplet är bostäder. För 30 år sedan kostade en femrumslägenhet en årslön, men nu kostar samma lägenhet tio årslöner. För hus är uppgången från två till femton årslöner. Denna prisuppgång beror på beslut tagna för att maximera den ekonomiska sfären. Men effekten är att utrymmet i den privata sfären har minskat drastiskt. Den del av vår inkomst som går till direkt livsuppehållande konsumtion har ökat drastiskt. Med utförsäljningen av allmännyttiga hyreslägenheter minskar möjligheterna ytterligare att undvika det konstanta trycket av en anorektisk privat sfär. [...] Med den ekonomiska sfärens abnorma tillväxt har möjligheterna till

en genuint privat sfär, i borgerlig mening, minskat, eftersom den ekonomiska sfären är parasitär och kräver kontroll över de privata livet. Samtidigt har vi förlorat kontrollen av denna nya sfär, eftersom den offentliga och politiska sfären har blivit ersatt av och undanskuffad av denne. [...] Den reglerade offentliga sfären skyddade den privata sfären. En avveckling av den offentliga sfären innebar inte att det privata sfären blev större, utan att det blev mer utsatt för den nya sfär som har varit den moderna liberalismens fokus. [...] Oavsett vilken av de två klassiska sfärerna som man ideologiskt vill betona, kvarstår faktumet att utrymmet för individen har minskat. Den offentliga sfären har tynat bort eftersom det inte finns något att säga efter historiens slut. Det privata självförverkligandet har minskat till att passivt konsumera på den lilla tid som är kvar. Resten av tiden arbetar vi för att underhålla den ekonomiska sfärens fortsatta expansion. Vi har krympt som människor, och regnet fortsätter.

'26/9 – EN DAG BLAND ANDRA'

DAVID GARDELL

MORGONENS TIDNINGSLÄSANDE gjorde mig fundersam. Fast ändå inte. Hyllningen av de goda munkarnas revolution i Burma eller Myanmar fortskred. Det oundvikliga skulle uppnås genom upproret. Ivriga röster i teves morgonsoffor vurmar, likväl som internetgemenskaper där allt från vänner till fiender sluter upp, för "saken". Jag ska villigt erkänna att mina kunskaper om denna geografiskt avlägsna nation och i sak för mig problematiska fråga känns svårhanterlig. Vad legitimerar en religionens revolution och uppror i förhållande till det tidigare presenterat usla alternativet? Vad motiverar det för mig okända i relationen till det kända dåliga? I den allmänna kritiken av politiska gemenskapers stöd till tidigare diktaturer framhålls ofta "vi visste ju inte". Vad är det då den saliga blandning av höger- och vänsterivrare känner till om formuleringen av det nya Burma? Jag vet inte, och jag tror de flesta

av tillskyndarna känner till än mindre. Den teori som här kort framläggs som ett utkast om det svenska varandet handlar om hur individualismen och den västliga blicken skapar den burmesiska saken som ett framsteg och andra alternativ som avskyvärda. Den 26/9, 2007, är en dag som många andra. Förutom mediala budskap om Burma presenteras idéer om de nationella börsernas utveckling i relation till varandra och hur Göran Perssons skatteplanering, eller investeringspolitik om vi så vill, förkastas som moraliskt förkastlig (av konsultande "etikexperter"). Men dagen rymmer också en medial konstruktion av det svenska samhällets syn på den grupp av muslimer som bär slöja i skolan. Enligt Dagens Nyheter säger sig närmare hälften av alla svenskar vilja förbjuda slöjan i skolan. Statistiken basunerar ut kollektivets röst om de Andra, de som presenteras som avvikare, då "de ska ha samma sociala rättigheter som infödda

svenskar". Rättigheter kan lättas översättas till skyldigheter. Medgivande av rättigheter skulle åtminstone godta en symbolisk textil, men så är inte fallet – beklädnad ska ske inom de informella och diskriminerande angivelser för svenskhet som ställs upp. I artiklar som den ovan citerade klumpas åsikter ihop med grupper utifrån refererande till refererande där ett avlägset statistiskt skimmer målar upp delar av åsikter som florerar. Det vore skadligt att naivt avfärda dem helt. Men, den produktion av grupper som görs bygger på ideologiska antaganden om den goda gruppen respektive den dåliga och skadliga gruppen. De tar sin grund i antaganden om strategier som baserar sig på kamp mot det egna kollektivet, här den föreställda svenskhetens grupp. Så, varför försvaras då munkarnas religiösa-politiska kamp, medan öppenheten på hemmaplan mot samma form av individuell förankrat identitetsprojekt inte tolereras?

Det handlar inte bara medierösternas utrop av idéer på ledarsidor utan här menar jag att en stor omfattning av praktiker på svenskt territorie upprätthåller bilden av den goda individen i den valda gruppen respektive det påtvingade religiösa offret: muslimen. Muslimen framställs som ingående i en massa lydande under avlägsna ledare med oundvikliga budskap. Buddhisten däremot framställs, i synnerhet när det gäller munken, som den självvalda disciplinära starka mannen med möjligheter. Självdisciplinen sätts här in i en roll av determinitet var samhället genom en grupp av starka individuella tänkare i sammanslutning ska omformulera diktatorns rike. I fallet islam blir det dock massan som ska skapa enväldshärskarens nation. Denna typ av idéer om olika grupper bygger både på visioner och föreställningar om oss, och vilka idéer vi kan ställa upp på. Det vill säga ideologin om de goda samhällena som ska utvecklas

enligt vår mall, eller i alla fall med likheter utifrån den, kan stöjas. När det gäller samhällsomvandlingar på ett individuellt och symboliskt plan i hemmiljön tycks många sparka bakut. Konservatismen och dess föreställningar kring kulturens existerande och uppnåeliga enhet skapas. Det som är Sverige ska få vara, eller få bli Sverige. Det nya Burma ska utgå från den föreställt reflekterande förnuftiga individen. Denna dag av medial propaganda i den svenska televisionen innehåller klipp från Myanmars statstelevision var nyhetsankaret påtalar polisens nödvändighet i att motverka de revolutionära elementen. Positiva röster från svensk sida framhåller dock hoppet om att munkarna ska lyckas. Den sammantagna bilden erbjuder få kritiska diskussioner, utan tar mest upp frångången från vad som varit. På samma sätt lyckas slöjdskussionen i Sverige att undvika den egentliga frågan om framtiden. Sällan diskuteras de små frågornas

stora konsekvenser. Och när de väl gör det bygger de inte på majoritetens förankring, utan på omarbetningar av byråkratins policydokument, som med polisorganisationens analys av hur slöjkor kan användas av poliser i sin uniformering. På allmän nivå diskuteras sällan antaganden utifrån konsekvensanalyser. Och genom den agendasättande rörelse som massmedierna åstadkommer så utvecklas i dialog med konsumenternas idéproduktion sällan problematiserande röster. Det som konsumenterna vill ha, utifrån vad som agendan anger, blir i sin tur åter vad som legitimerar mediernas korrespondens mot sina ”fria” konsument.

Vi måste fråga oss vari sakens intresse ligger. Inte bara i vems intresse, utan också varför budbäraren gång på gång bara säger sig leverera ett budskap. Tjattet fortsätter.

RECESSIONER

FÖRFRÄMLIGANDE SOM EN BETRAKTELSE AV VÄRLDEN

HENRIK PALM

Alfio Scandurro

Jan Lundius

1977, Bo Cavefors

bokförlag, Lund

Det är en liten bok, en kort sak med tunna gulnade sidor och då den väl öppnats är den svår att lägga ifrån sig. Jan Lundius bok *Alfio Scandurra* (Bo Cavefors Bokförlag, 1977) är fylld av ord som beskriver en värld där berättelsens protagonist är i ett konstant tillstånd av utanförskap. Detta berättartekniska drag torde inte vara unikt, dock är Jan Lundius prosa något som fångar mig och som vägrar släppa taget intill sista sidan. Alfio, den unge man som är berättelsens nav, står utlämnad inför det samhälle som han färdas genom. Ett samhälle som, trots att författaren beskriver scenerier intill minsta detalj, lämnar en fadd smak av utanförskap och förfall. Orden som beskriver den väglängs vilken Alfio färdas, på jakt efter något som till slut mest påminner om en flykt, målar ett italienskt sceneri men trots detta är platsen outtalat närvarande i sin europeiska anonymitet. Främmande inför människor och platser söker Alfio få

bukt på känslan av självförfrämligande men ju mer han möter och upplever desto vilsnare tycks blicken flacka; ett fokus som söker horisonten men gång på gång letar sig ner i gruset igen.

I Johan Tralaus bok *Människoskymning* (Symposion, 2002) möter jag den unge Hegel, rättfram och definierande av förfrämligandets system. I mötet mellan två skilda uppfattningar och den dödliga kamp som utspelar sig dem emellan då de ställs mot varandra kan Hegels tankar hjälpa oss att förstå Alfios främlingskap i mötet med den materiella världen. Jan Lundius försätter Alfio i situationer där mötet mellan honom och dess motpart utvecklas till en kamp om tolkningsföreträde; en kamp som Alfio tycks förlora var gång. Hegel menar, enligt Johan Tralaus framställning, att då två medvetanden möts och hamnar i konflikt så är detta i en kamp på liv och död. Dock väljer det ena medvetandet att ge upp – blir förlora-

re i kampen – och hamnar per automatik under det vinnande medvetandets förtryck. (Tralau:12-13) Alfio möter inte bara ett sådant medvetande utan flera; om det så är den mystiska Scandurra som gång på gång korsar hans väg eller om det är i mötet med en kvinna. Men till skillnad från Hegels exempel där de två medvetandena som möts genomgår en förvandling till rollerna av härskare och träl, så väljer Alfio att fly. Detta förtar dock inte den känsla som tycks finnas allestädes närvarande hos Alfio; känslan av förlust och främlingskap.

Hegels exempel är både tvetydigt och gåtfullt – är det ett och samma medvetande eller är det två existenser skilda från varandra som utkämpar dödskampen? Denna tvekan gör dock förhållandet än mer spännande att applicera på Alfios resor över vad som kan tyckas vara en allegori över nittonhundratalets lika tvetydiga utveckling. Hegel menar att

det är i själva förhållningssättet i kampen mellan medvetande och medvetande som också dess vidare utveckling kommer visa sig. (Tralau:13) Den självständighet som Härskaren – segraren – behöll genom kampen sätter också förhållandet till förloraren – Trälen – i sitt sammanhang. Den som segrade var beredd att dö för sin rätt, medan förloraren helgade livet och därför gav upp rätten att definiera detta inför insikten att förlora det helt och fullt. Istället blir Trälen satt i skuld och tvingas arbeta för Härskaren. Arbetet blir till ett yttre tvång;

Arbetet är något främmande [...] i det tycks bara "fremder Sinn" ligga, alltså "främmande mening" – eller snarare ingen mening alls, eftersom det är menat för någon annan, någon främmande (Tralau:14)

Detta främlingskap återkommer föga överraskande hos Karl Marx, som utvecklar Hegels tankar ytterligare. Trälen som nu står främmande inför sin livssituation genom arbetsdelningen i samhället står så också främmande inför den andre.

Vad dock Hegels dialektiska motsatspar kräver; sprungna ur kampen om tolkningsföreträde och makten över den egna friheten, är att förhållandet dem emellan stadsfästes i någon form av ömsesidig respekt och erkännande. De två blir till ett motsatspar som endast kan existera i förhållande till varandra; dess identiteter är förbehållslöst beroende av erkännande. Tralau framhåller att det är i själva det främmande arbetet som främlingen finner sig själv. (Tralau:15) När Trälen upptäcker att arbetets frukter är beständigt skapas så en själmedvetenhet och en självständighet. Alfio är satt i ett ständigt främlingskap med de människor han möter under

sina irrfärder; alltid ställd åt sidan och i konflikt med sitt eget sinne. Verkligheten tycks vara Alfios härskare, även om mötena med andra människor sätter främlingskapet till sin spets, så är det de yttre omständigheterna som tycks driva Alfio vidare från plats till plats. Hans egen vilja tycks bara vara att fly, att rädda sig vidare för att undvika att betvingas av den andre eller världens ordning som sådan. Trots att hans förhållande till den andre alltid resulterar i nya vägar tycks han inte vara beredd att ge upp sitt liv i kampen med det andras sinne. Existensen förvrids till att söka efter något han tycks ha glömt, och då flykten syns omöjlig så låter han ändå möjligheten till att bli Härskaren glida ur händerna. Alfio står under större delen av berättelsen vid sidan om Härskaren och Trälen; aldrig riktigt bekväm att låta sig dras in i den unge Hegels existentiella kamp.

Alfios lott är att söka, att försöka hitta vägarna runt det som alienerar honom ifrån verkligheten. Varje steg på resan är taget i något som synes vara fött ur kaos och aldrig tycks planen vara att nå till vägs ände. Denna undflyende praktik kan tyckas vara av ett defaitistiskt slag, alltid redo att anlägga reträtt och undvika styrkeprovet, att leva för stunden men utan den hedonistiska längtan som syrsan ägnar sig åt medan arbetsmyran sliter inför den kommande vintern. Hegels Härskare och Träl inordnar sig i en samhällelig ordning som Alfio tycks vägra att överväga ens som sista utväg. Inte förrän slutet nalkas och vägnas intrikata irrande slutligen sluter sig kring Alfio; när konsekvenserna av hans handlande i rädsla tornar upp sig och han så också tvingas möta Scandurra i en sista kamp om met-

vetenhetens vara, så artikulerar han så sitt avståndstagande från den hägrande Härskaren; "Scandurra, jag kan befria mig från dig", varpå denne svarar "Försök" (Lundius:88), så finner Alfio också vägen undan Hegel. Avståndstagandet blir till en motståndets praktik där de lagar och regler för existensens kamp mellan medvetande och medvetande kringgås och så faller i bitar.

Hegels tanke blir så förbisprungen och något nytt skapas; vilket också historien skulle göra genom dem som satte sig till bords för att försöka finna en väg förbi det som sågs som satt i sten. Känslan av främlingskap är också idag utbredd, men det finns vägar som leder bortom detta och är vi bara redo att pröva dem så ska nog också något annat kunna födas ur detta.

Litteratur:

- Lundius, Jan (1977). *Alfio Scandurra*, Bo Cavefors Bokförlag.
 Tralau, Johan (2002). *Människoskymning*, Symposion.

Denna opublicerade recension skrevs i upptakten till invasionen av Irak, mars 2003. Det som drev mig var just den påminnelse av krigets kostnader som jag fann i Howes bok. Bakgrunden var den hysteriskt optimistiska diskussion som fördes om nyttan av ett anfallskrig, och de möjligheter som den nya teknologin skulle infria. Med att de första bomberna föll så blev min recension daterad, och jag valde att inte försöka publicera den. Det finns mycket att säga om vad som hänt sedan dess. För många människor har dött för att jag ska kunna skriva något konstruktivt. Men recensionen kan förhoppningsvis hjälpa oss komma ihåg vad som diskuterades 2003, för den farliga optimismen kommer att dyka upp igen.

EN PÅMINNELSE FÖR OSS OPTIMISTER

MATTIAS JESCHKO-EDBERG

Shooting Under Fire:

The world of the war

photographer

(red) Peter Howe

2002, Aristan, New York

Den selektiva glömskan spelar oss ofta spratt när vi försöker tackla komplexa frågor. Sammanhanget är för snårigt för att vi skall kunna hålla alla olika delar i fokus på en och samma gång. När vi ändrar fokus är det något som glöms bort, vilket gör att vi måste ändra fokus igen. Effekten blir att vi hoppar från tuva till tuva utan att kunna stå still. De enda gångerna vi kan låta vår blick vila för ett tag är när vi glömt bort att det finns något viktigt bortom det perifera synfältet.

Ett tydligt exempel på detta är diskussionen kring den annalkande uppföljaren till Gulfkriget 1991. I de realpolitiska diskussionerna om FN:s vapeninspektioner och den militära upprustningen runt om Irak undviker man, på ett ganska markant sätt, att fästa blicken på det som

vi inte vill se: den mänskliga kostnaden av ett modernt krig med höghastighetseldvapen och pansarbrytande granater. I tidningarna visas små färgglada illustrationer av de olika vapentyper som ska användas i det kommande kriget. Men ingenstans kan vi se de förmodade effekterna på de människor som kommer att bli offer för krigets verkningar.

Peter Howes *Shooting Under Fire* är en bok som tvingar oss att konfronteras med det vi aktivt försöker att undvika. Det är en fotografibok som samlar arbete från tio stycken krigsfotografer. Deras arbetsfält sträcker sig från Vietnam, Nicaragua och El Salvador till Tjetjenien, Afghanistan och Bosnien. Det uttalade syftet med boken är att dokumentera några av de extraordinära händelser som fotograferna

varit med om. På så sätt är boken ingen komplett fenomenologisk eller empirisk beskrivning av vad det innebär att vara krigsfotograf, inte eller en encyklopedi över krigsfotografi som arbetsfält. Men det personliga och kontingenta anslaget fungerar väl. Boken inleds med en kort introduktion och ett kapitel med en översiktlig och bra beskrivning av krigsfotografins historia. Därefter tar fotografernas egna historier över. Varje fotograf har ett eget kapitel, men genom typografin blir distinktionen mellan de olika kapitlen mindre märkbar, och i stället framträder en mosaik av fotografier samt anekdoter om vad fotograferna varit med om under sina vistelser på krigsskådeplatserna.

Tonen och anslaget i boken är opretentiös och klarsynt. Vissa av anekdoterna

kan få en sentimental ton, men aldrig på ett romantiserande sätt. Många av fotografierna är vackra, men ännu fler av dem är vidriga. Det gör ont att titta på en livrädd man, tillfångatagen av beväpnade soldater, och sedan läsa om fotografens fruktlösa försök att hitta mannen dagen efter att fotografiet togs. Ett av fotografierna visar ett besynnerligt vinterlandskap: snötäckt mark och mörka träd mot en grå himmel, en man som går bort på en stig. Precis där fotografen står med sin kamera är snön klarröd. Den röda färgen ger en surrealistisk ton till det vackra fotografiet, fram tills det att hjärnan släpper genom det faktum att den röda färgen kommer från någon som blivit ett offer för kriget.

Värdet i *Shooting Under Fire* ligger

i att vi tvingas konfronteras med det vi inte vill se. Genom att tvinga på oss det mänskliga lidandet i krigstider, får vi en mer sammansatt bild över vad kostnaden för ett krig är. Även om många av fotografierna publicerats i dagstidningar, får de en bättre effekt när de samlas i en bok. När vi ser ett krigsfotografi i morgontidningen, medan vi äter cornflakes och barnen gör sig redo för ännu en dag i skolan, bläddrar vi snabbt förbi dem och glömmer bort vad vi såg, för vi riktar vår uppmärksamhet på kvällens tv-program eller vad vi skall äta till middag.

Detta är en utmärkt bok för oss optimister som tror att nästa krig kommer att bli som inget krig tidigare. Vi som tror att nästa krig kommer att bli som det krig som alltid utlovats sedan flygvapnet

gjorde entré på slagfältet: det förlustfria kriget som vinnas genom överlägsen teknologi. *Shooting Under Fire* visar att där det finns vapen som levererar, finns det även en människa som tar emot till en fruktansvärd kostnad. Det gäller bara att någon finns där och tar ett fotografi så att vi kan se det.

UTFELYKTER

EN DRÖMREST HÄNGDE KVAR VID DIN LÄPP

MATTIAS JESCHKO-EDBERG

GRUNDANTAGANDET FÖR DESSA meningar, rader och stycken är liberalismens hegemoni. Inte bildligt talat som när poeter gör halsbrytande metaforer. Inte som de bländande vackra ord från Mara Lee som formar titeln till denna text, (Lee, 2000: s.100). Utan jag menar istället att grundantagandet skall läsas bokstavligen. Det är så våra liv ser ut när vi sitter på bussen till jobbet eller när vi har semester med våra älskade. Det är så det förhåller sig samtidigt som våra barn klättrar i ställningarna på lekplatsen. Hegemonin är transparent och allomfattande, vi lever våra liv under dess osynliga skugga. Även de människor som är motståndare till liberalismen rör sig på så sätt att de avslöjar att de innerst inne erkänner hegemonins faktiska status. Våra rörelsemönster avslöjar mycket mer om oss själva än våra ord.

Liberalismen – inte klart utmejslad som en idéhistorisk ideologi utan som ett samtida fenomen vilket legitimerar de nuvarande maktstrukturerna – har inget eget utseende vi kan betrakta och ta på med våra fingrar. Detta för att den är transparent, dock inte i sig själv men genom sin position. Denna osynliga liberalism har en viss estetik: men inte när

det gäller sitt eget utseende, utan en viss estetisk ambition ämnad för den värld som ska disciplineras. Estetiken formar världens utseende, genom oss, efter sina egna ideologiska ambitioner.

Så som den uppenbarar sig är liberalismen ett stelt, ogenomskinligt, fjäderlätt lager över våra kroppar. Ett lager, en omedveten dräkt som täcker oss, som vi inte märker av, men som försvårar och hindrar våra rörelser. Att det fjäderlätta och osynliga har en otrolig kraft i våra liv är inte en paradox, utan osynligheten möjliggör styrningen av våra rörelser. Transparensen i kombinationen med kraften passiviserar oss, och möjliggör fullbordandet av estetikens ambitioner.

Estetikens regler är primärt immateriella, de finns inte nedskrivna, men produkten är den värld som vi lever i. De estetiska ambitionerna är en förlängning av liberalismens ideologiska arkitektur, men separat från dess dogmer. De idealistiska visionerna – i filosofisk mening – har en idealvärld i åtanke som ska försöka reproduceras. Genom att leva våra liv under hegemonin, så återskapar vi omedvetet de estetiska ambitionerna som annars skulle vittra sönder. Estetikens livsnerv är våra rörelser som vi utför i vardagens gråa dis-

Genom hegemonin och transparensen förblir estetiken oformulerad för oss som återskapar den. Vi går på känsla, känner oss för i blindo, för att ta oss genom ännu en dag. Det vi kan göra är att peka på slutresultaten och försöka leta oss bakåt för att förstå. Att gå baklänges för att kunna se.

Att recitera de publika motiveringarna för liberalismen, dess dogmer som förevisas i det starka dagsljuset, ger oss ingen kunskap om dess estetiska ambitioner eller slutresultat. De argument som vi får för att agera koordinerat, är inte vägvisare för hur vi ska röra oss enligt estetiken, utan för att vi ska röra oss överhuvudtaget. Riktningen och rörelserna improviserar vi fram själva. När vi är klara tittar vi bakåt och hoppas på att de ska nicka gillande åt oss.

Vart vill jag nå? Vad är problemet? Problemet är världens estetiska utformning. Problemet är transparensen som omöjliggör ansvar. När vi skaver emot skyller vi på oss själva, utan att vilja eller kunna se det tunna transparenta lagret som styr vårt beteende. Tystnaden döljer att vissa rörelser är förbjudna enligt estetiken. Ursprunget till vårt beteende och vårt rörelseschema blir namnlöst, och vi kan

därför inte röra oss framåt. Med detta omöjliggörs demokratin.

Så här ser problemet ut: den estetiska utformningen av världen omkring oss, mellan arbeten, daghem, sjukvård och matbutiker, är en värld där makten har tolkningsföreträde.

Låt mig ge tre exempel, gripna ur den koagulerande vardagen:

1. I Sydsvenska Dagbladet recenserar Maija Runcis bok *'Makten över barnen - Tvångsomhändertagande av barn i Sverige 1928-1968'*, av Ann Heberlein. Boken är en för oss viktig undersökning av en av de repressiva delarna av Svensk socialpolitik under 1900-talet. Runcis tar fram de viktiga klassaspekterna av tvångsomhändertagandet av barn, hur myndigheternas

makt missanvändes med medelklassen som norm mot arbetarklassfamiljer där familjerna inte var gravt dysfunktionella utan enbart präglade av sin klasstillhörighet. Heberlein är sympatisk till bokens material, men samtidigt negerar hennes sista stycke hela recensionen och ger den gamla ordningen rätt utan att säga det explicit: "På ett plan är det givetvis orättvist att underkänna människor på grund av fattigdom, sjukdom och okunskap. Men är det inte värre att behandla människor olika på grund av deras sociala och kulturella tillhörighet – att acceptera att vissa barn kan leva under sämre förhållanden är andra eftersom "det är så dom gör"?", (Heberlein, SDS, 2007).

2. På ett introduktionsmöte hos ett bemanningsföretag inleder gruppchefen med att säga: "Vi är som arbetsförmedlingen, men det är oss kunderna ringer till." Verkligheten är att de inte förmedlar arbeten, utan att de tar en del av mervärdet för att uppdragsgivaren ska slippa korttidsanställda. Den stora kostnaden bärs av arbetarna som förväntas producera mer per anställd för mindre betalt per timme, än vad om de hade varit reguljärt anställda. Resultatet blir att konsulterna snabbt håller på att jobba sönder sig själva, för att möta produktionskraven börjar man att tumma på rasterna, och ryggar börjar snabbt att värka. Man har medvetet underbemannat verksamheten för att hålla kostnaderna till ett minimum, samtidigt har de utlovat att vissa kommer att få förlängt om det omöjliga målet inte nås. Detta leder till att alla av rädsla jobbar mer än vad deras låga lön berättigar. I bakgrunden lurar en sjunkande a-kassa och hotet om att tvingas flytta till nästa osäkra anställning. De som inte jobbar för mycket, kommer att få gå tillbaka till den riktiga arbetsförmedlingen dit kunderna inte ringer.
3. För två år sedan fick min fru en stroke, 31 år gammal. Tiden det tar för en blodpropp att resa från hjärtat till hjärnan, är den tid det tar att slå en familjs liv i spillror. Det tog oss nästan två veckor att ringa försäkringskassan för att sjukanmäla henne. Jag kommer ihåg samtalet eftersom jag satt i vårt kontor och arbetade när hon kom fram i telefonkön. Det första den sluddrande kvinnan fick av handläggaren, var en utskällning för att hon inte ringt och anmält sig första dagen på sjukperioden. Sådana är reglerna för att kvalificera för sjukersättning. Förvånat förklarade min fru, sakta och koncentrerat för att kunna göra sig förståelig, att hon faktiskt höll på att dö den första dagen, och att det inte var förrän nu den halvsidiga förlamningen och afasin släppt så pass mycket att hon kunde sjukanmäla sig själv. Svaret blev ett irriterat och myndigt: "Låt gå för denna gången."

Det här är en del av vår världs estetiska utseende, och det är det här jag vänder mig mot. Vardagen är en mosaik av ljumna intryck som flyter förbi oss i ett jämnt och förutsägbart flöde. Men ibland törnar vi emot en hård kant, och medan vi tar oss för armbågen får vi gå två steg tillbaka och betrakta vad det var som vi slog oss emot.

Men kan vi koppla denna estetik och detta utseende till liberalismen? Låt oss acceptera mina tre exempel för vad de är: händelser som har utspelat sig mitt ibland oss de senaste två åren. Om vi accepterar detta, och accepterar att de är händelser som formats av hur vårt samhälle och politiska diskurs är strukturerade, hur kopplar vi detta till liberalismen, detta osynliga lager som täcker oss?

Mitt första hugg mot mig själv är frågan: Motsäger jag inte mig själv? I min artikel, *'Kritik under den liberala hegemonin'*, (Jeschko-Edberg, KKO1, 2007), övergav jag mitt fokus på den hegemoniska ideologin och gick djupare ned mot viljan till makt. Borde jag inte göra samma sak nu? Varför fokusera på den ytliga putsen, när människans oehörda kapacitet till att skapa lidande är startpunkten? Den nya frågan som uppstår blir: Är inte omänskligheten vår egen?

Jo det är den. Men det finns en återvändsgränd vi inte får fastna i. Det är tron/åsikten/positionen, att om vi bara tar bort ideologin, så kommer människan att agera gott. Tron att det är politiken som korrumpierar människan, och lösningen är att vi tar bort den. Vad denna återvändsgränd missar är att vi inte kan ta bort de kollektiva ideologierna utan att ta bort människorna. Detta är inte att säga att de enskilda människorna inte har ett ansvar, men ideologier är gemensamma kartor vi använder oss av för att navigera politiskt sett. Om vi reviderar kartorna, kommer vi att gå andra vägar, och få andra resultat. Vi människor har ansvaret för kartornas utformning, och kartorna har ansvar för vilken riktning de tar oss i.

Så om vi ska spåra ansvaret måste vi påminna oss själva om detta: liberalismen i sin nuvarande form är totalitär i sin ambition, och har en hegemonisk status, så ansvaret för produktionen av onödigt

lidande går tillbaka dit. Detta är att säga att liberalismen inte accepterar att dela aspirationen om att få bestämma över världens utformning med någon annan ideologi. För att skydda sig själv, för att behålla sin privilegierade position, och för att förhindra dialog, har liberalismen gjort sig transparent. Sådant är dagens tillstånd. Liberalismen har lagt sig över allt, och påverkar allt, med detta kommer ansvar. Om vi ska reformera det nuvarande politiska landskapet, måste vi även utgå från detta tillstånd.

Men det måste sägas att andra ideologier kan producera samma/liknande estetiska resultat, resultat som vi nu vill gripa och beskriva. Den onödiga produktionen av lidande är inte en unik egenskap hos liberalismen, tvärtom. Därför måste andra ideologiska kartor fördömas efter de förmodade resultaten av deras ambitioner. Men detta sagt, fräntar det inte liberalismen dess ansvar för tillståndet i vår värld.

Inte på något sätt.

Men lever vi inte i den bästa av världar? Det är frågan som vi vill ställa oss själva för att inte bli utsatta för maktens vrede. En fråga ställd med böjd nacke. Att svara jakande på denna fråga är att acceptera de osynliga gränser som liberalismen satt upp för oss. Men det demokratiska svaret är att vi aldrig kan leva i den bästa av världar. Det finns alltid ännu en konflikt som måste lösas, en aspekt som balanseras, någonting som måste reformeras. Att acceptera påståendet att vi skulle leva i den bästa av världar, är att acceptera att vi står stilla och tittar på när andra medmänniskor lider. Att acceptera att vi inte ska göra något, trots att vi kan.

Vad bör vi då göra, om vi accepterar merparten av vad som hitintills sagts? Vad som behövs är en inventering av liberalismens estetik så som vi möter den i vardagen. Inte en statistisk datainsamling, vi har redan alla fakta. Men det språket är impotent för vårt syfte att återuppliva det demokratiska momentumet. Det vi behöver är en inventering av konstcuratorer som kan beskriva hur den liberala estetiken påverkar oss. Vi behöver en inventering som visar facetterna, konflikterna, motstridigheterna, lyckan och sorgen i våra liberala vardagsliv. Det

är när vi har detta nedskrivet, analyserat och strukturerat, som vi kan påbörja en kritik av den ideologi som formar våra liv. På grund av det intrikata system som samhället är, med miljontals liv som börjar om varje morgon, är detta ett omöjligt projekt, som inte går att slutföra, och som bara kan misslyckas. Men detta är inget argument för att inte påbörja inventeringen. På grund av världens rörlighet kommer den demokratiska diskussionen få lov att gå parallellt med den böljande inventeringen. Det är det enda sättet att röra oss framåt.

Detta är inte att säga att liberalismen måste bytas ut. Det är ett beslut som vi får ta på demokratisk väg när den tid är kommen. Men för kunna att göra det måste vi först göra det osynliga synligt.

Litteratur:

Heberlein, Ann, 2007-06-29, *'Makten och färdigheten'*, Sydsvenska Dagbladet.

Jeschko-Edberg, Mattias (2007). 'Kritik under den liberala hegemonin', *Kulturkritik* nr. 1, vol. 1.

Lee, Mara (2000). *Kom*. Vertigo Förlag.

HEJSAN MORSAN, HEJSAN STABBen...

KLASSEN LEVER!

LINA JOHANSSON

Exakt hur många barn som med glädje eller skräck i kroppen skickats på en friskande och stärkande tur till en sommarlovskoloni de senaste dryga hundra åren vet ingen. Men det är med förvåning jag möts av denna akademins alltför stora tystnad inför en den kanske största klassinstitutionen för barn vi någonsin haft i Sverige. Inte minst därför att barnkoloniernas begynnelse och utveckling följer och reflekterar industrialismens utveckling såväl som folkhemsprojektet. Denna text gör inga anspråk på att fylla den luckan, men söker likväl svepa över en berättelse om ett gigantiskt klassprojekt.

Välgörenhetsverksamhet som drevs av insamlingar och större bidrag från samhällets mer bemedlade medlemmar, så skulle barnkolonin i sin tidiga linda kunna beskrivas. Men i motivet bakom skapandet av alla dessa sommargårdar för massinvandring under 1800-talets slut fanns också en vilja till kontroll. Under folkskolans sommaruppehåll drev arbetarklassens barn vind för våg, sa man, utan kontroll från vare sig skola, samhälle eller arbetande föräldrar. Införandet av kolonier var på så sätt en väg att skaffa sig kontroll över potentiella revolutionärer

och därmed motverka bristande respekt för överstatligheten. På kolonierna rådde sträng fostran. Till denna process hör också att arbetarklassens auktoritet som föräldrar degraderas. De kunskaper som arbetarklassen hade ansågs inte var tillräckliga för att rusta barnen inför ett vuxet liv i industrisamhället. I begynnelsen var det således inte främst av ekonomiska skäl som arbetarklassens barn skulle åka på barnkoloni, utan för att fostras. Men den auktoritära degraderingen av arbetarklassföräldern kan likväl hänföras till en allians av bristande ekonomi och kunskaper.

I samklang med folkhemsbygget växte antalet kolonigårdar stadigt. Kolonierna som till en början främst drivits av olika typer av föreningar och privata initiativ togs kring andra världskriget i allt större utsträckning över av landets kommuner och blev en del av ett socialpolitiskt projekt. Nu var det i högre grad samhället i form av staten som ansågs skyldiga att sörja för samtliga medborgares väl och ve. Därmed kom också den ideologiska grunden för verksamheten att förändras. Sverige under andra världskriget var en ransoneringens, och för många också

hungerns tid, och kolonierna behövdes mer än någonsin för att förbättra främst stadsbarnens kläna fysiska hälsa. Fler barn skulle ut för att andas friskluft, kureras från tuberkulos och gödas inför vintern. Uppbyggnaden av olika statligt finansierade stöd till familjer sågs också, i sann makarna Myrdal-anda, som en förutsättning för en hälsosam befolkning och ökade födelsetal i en tid då antalet födslar minskade. Samhället byggdes i denna mening med kärnfamiljens väl och ve som en förutsättning för positiv samhällsutveckling i förgrunden.

Även om den ideologiska basen för koloniverksamheterna kom att förändras så bestod dess primära målgrupp och de uppfostrande tendenserna var alltså närvarande. Disciplin tillsammans med ökad fysisk och psykisk hälsa kom att stå på schemat. Kolonierna fick också en mer institutionaliserad karaktär när barnavårdsnämnden fick rätten att göra kontroller av verksamheten. Institutionaliseringen förstärktes av att Socialstyrelsen gav ut en skrift med råd och anvisningar till alla som arbetade med barn i statlig regi.

Fram till och med 1960-talet

expanderade antalet kolonier stadigt, men i takt med att folkhemsbygget fick upp farten och den ekonomiska krisen ebbade ut minskade behovet. Själva begreppet hade också fått en negativ klang bland många. Men behovet av verksamheten kvarstod även om den mer kom att rikta sig till barn med andra sociala problematiker än rent ekonomiska. Alkoholism, sjukdom eller rentav ensamhet, trots ekonomisk förmåga, var nu fullgoda skäl för en kolonivistelse. Fortfarande finns dock en tät koppling mellan just det behovet och sociala förhållanden.

Samtidens kollon ser säkerligen annorlunda ut, och är betydligt färre. För många av dem är kanske läger för specialintresserade en bättre beskrivning, teaterkollon, popkollon, seglarkollon och så vidare. Men kvar finns också dem som ligger relativt nära 1960-talets målgruppsinriktning även om de uppfostrande idealen fått vika undan för tankar om personlig utveckling, tankar som dock är djupt rotade i föreställningar om klass. Inte minst därför att det ofta sätts likhetstecken mellan sociala bekymmer, såsom alkoholism, och socioekonomisk status.

Här i samtiden är det dags för mig att lämna de historiska referenserna för att landa i egna erfarenheter. I tio somrar har jag arbetat på ett av de där vanliga kollona. Ett kollo som domineras av barn som "har ett särskilt behov av" och ett kollo där föräldrarna betalar efter inkomst. Ett kollo där arbetarklassföräldrarna, i ordets ursprungliga bemärkelse, ofta bytts ut mot en ensamstående deltidsarbetande mamma. Ett kollo dit man kommer för att lära sig umgås med andra barn och träffa rekorderliga vuxna. Ett kollo där barnen allt som oftast hör hemma i folkhemsbyggets numera glanslösa förorter till en medelstor stad i mellansverige. Ett kollo dit Lisa tolv år kommer med skärsår i armarna. Ett kollo där det skrattas, hatas och älskas. Och ett kollo som den aktuella kommunen i sann tidsanda lagt ut på så kallad entreprenad. Vilka är de ideologiska motiven bakom dagens verksamhet, och finns de? Ett visst mått av kontrollfaktor finns fortfarande kvar, även om det i dag torde vara mer av en allmängiltig åsikt att barn inte bör driva runt själva dagarna i ända. Borta är också idén om dessa koloniers samhällsbyggande potential,

snarare är det samhällsbevarandet genom individens personliga utveckling som står i fokus. Numera handlar det inte lika självklart om föräldrarnas otillräcklighet, utan även om andra sociala svårigheter. Men till syvende och sist så är det alltid ett tillkortakommande att inte ha råd med den där charterresan till Sunny Beach, barn behöver ju semester. Och i slutändan är gränsen mellan en äkta och en oäkta foppa-toffla knivskarp i statusmarkörernas stenhårda värld, och det vet barnen om.

PENGAR SOM PRODUKT: OM PENGARS SKILDA INNEBÖRD

DAVID GARDELL

PENGAR SOM PRODUKT, snarare än som medel, visar på spännande samband mellan sociala relationer, politiska aspekter och estetiska vidkommanden. De visar på samtidens traditionsburenhet genom de objekt som vi faktiskt bär med oss, visar upp och sätter i ett historiskt sammanhang av nyttjande. Det senare innebär att pengar både fungerar som funktionellt bytesvärdesmedel, men också som performativ statussymbol i sig, vilket samtida populärkultur exemplifierar. Reggaeartisten Macka Diamonds dollarbeklädnad (se bild) visar på pengars

rörelse i relation till den lättklädda kroppen, där sedlarna ingår i det skylande. Denna acceptans av pengars funktionalitet, och det samtidiga förnekandet av dess nytta för bytesvärde sätter människan över ekonomin, som den ser ut av idag. Veblens (1899/1998) diskussion om bruksvärde och statusvärde blir därför till en fråga om integrering, var pengar i sig något ironiskt kan vara det visuella slutmålet. Dess tydliga renhet estetiskt sätter upp klara riktlinjer för hur personen ser på ekonomin, som något kvantitativt och kvalitativt jämförbart och som en fråga

om hierarki. Denna position förutsätter givetvis tillträde till en arena för uppvisande. Som Jens Lapidus illustrerar i sin försäljningsmässigt framgångsrika bok *Snabba cash* är pengarna för vissa oväsentliga i sig, medan de för andra är den symbol som anger förändring. Ur det av Lapidus gestaltade samtalet mellan JW och hans kamrat Nippe säger den senare om "Turren":

Fan vad du tjarar om pengar. Det har väl inget värde. Han drar säkert in bra, men hur skön är han liksom? Har du sett hans kläder någon gång? Bonnig läderjacka

från Roco-Baroco eller nåt. Tjock zigegarguldkedja som hänger utanför, fladdriga byxor från Grosshandlarn, för stora slag på skjortan” (s 27).

Att lära sig hantera pengar är därför en fråga om kulturell och generationsknoten fostran. Tanken om spenderande av pengar på ”osmakliga” prylar tyder på en idé om värde i relation till estetik. Denna fostran till kompetens för värderande av relationen mellan medel och mål är i allra högsta grad en konsekvens av ideologisk fostran. Hur ser då denna fostran ut? Kurser i hushållsekonomi kan idag bevitnas på teve, där ”oekonomiska” personer lärs upp av människor med kunskaper om den goda hushållningen. Det handlar om att spendera samma pengar, men på ett klokt vis, på rätt saker. Kläder och snask ska undlätas till förmån för säkert sparande. Denna tanke bygger upp föreställningar kring pengars tidsbundenhet. Värdet är beständigt, genom banksystemets trygga försorg. Inte sällan är det just pengabranschens aktörer som hurrar högst för detta sparande. Det ses helt enkelt inte som en konsumtionsakt utan som ett sätt att frysa resurser i tid, mot att tjäna på det. Röster höjs från statligt håll, basunerar ut: konsumera! Ibland nås vi privatkonsumenter av detta, men ibland sker det genom Riksbankens kvantitativa retorik, räntans röst.

Men det är inte alla sektorer av pengar som nås av dessa budskap. För moralen är bunden till annat än sätt att konsumera. Det handlar också om vem som har rätt till att äga pengar. De som undantas ägandet men som delvis åläggs handhavandet är barn och de som definieras i behov av ”en god man”. Familjeinstitutionens strategier för att skola in den

lille i pengaekonomin visar sig nu senast i Sydsvenskans veckopengsskola, som riktar sig till föräldrar. De unga ska där få veckopeng, medan de lite äldre lämpligen erhåller månadspeng. Kompetensen att spara över mer än korta tidsperioder ska därmed öka, och den framtida goda husmodern med rätt att strypa och tillföra medel kan därmed säkras. Vad köps då för dessa pengar som regleras av det äldre gardet? ”Hälften av de fyra miljarder kronor som svenska ungdomar fick i fickpengar 2004 ... gick till godis, läsk och snacks” (Hjalmarson 2007:220f). Godiskonsumtionen skulle kunna ses som ett svar på överflödssamhället där barns konsumtion inte har någon betydelse än annat för nöjes skull. Hur ser då barns pengainnehav ut historiskt? Viviana Zelizer visar på ett komplext förhållningssätt mellan barn, pengar och ideologi – där vissa områden i särskilda perioder godtas som pengagenererande, medan andra har definierats som barnarbete i negativ mening. Att barn ofta tycks tyglas visar även på en relation av retoriskt slag, där ”obildade” grupper av konsumenter liknas vid barn. Detta perspektiv har aktualiserats i relationen mellan hur barbarer ser som barn, dvs de ociviliserade liknas vid barn utvecklingsmässigt. Denna typ av praktik kan idag ses genom parodiserande introduktionskurser för de grupper som stått utanför samhället. Som gällande arbetslösa, vilka avkrävts deltagande vid kurser oavsett förvärvat kompetens. Denna produktion av kollektiv utifrån antaganden om gemensamma behov av kunskaper visar sig alltså både på ett familjeplan och ett samhällsplan. Prövandet ska ske efter mallar och föreställt rationellt kollektiva metoder. Men denna typ av utbildning är

i sig också prövande, och innebär snarare än en verklighetsförankrad utbildning till socialt avgränsade grupper, som skyddade verkstäder där stämpeln av att inte vara värdig sociala relationer i det större sammanhanget ges. Personerna ska prövas i laboratoriemiljön, i den kontrollerade miljön där det föreställs att kunskapsvalidering kan ske. Men är då så fallet? När antaganden på statlig nivå om denna typ av skolning får förankring ges familjer och skolmiljöer ansvar för kunskapsproduktion som i sig av nödvändighet är de bäst lämpade. Föreställningar om generationstillhörighet och kulturell tillhörighet i relation till pengakompetens och lärande avgränsar därför användningsområdet till borgerligt förankrade handlingssätt, där barnunderstödet utifrån intjänade pengar (”allowance”) är ett exempel enligt Zelizer (1985/1994:104f). Att handha pengar med förstånd är därför ett inslag i fostran in i den borgerliga moralens förnuft. Pengar som progressiv kraft blir därför inte ett alternativ. Kontanterna ska in på banken, eller användas till produkter över tid i *rimlig* omfattning. Därför samspelar uppdelningen av pengar till barn och ungdomar i tidssegment över tid med borgerliga föreställningar om mentala mognadsfaser, vilka utvecklas fristående från omvärlden. Pengarna blir då incitamentet för att pröva den inneboende kompetensen, inte för att utvecklas i en progressiv bildning där det finns en mängd av val. Som visas i artiklen om RAF och dess ekonomiska understöd blir vissa pengar stämplade som politiska, farliga och omstörtande. Få föräldrar skulle väl komma på tanken att klä sina barn i Macka Diamonds klädesdräkt, eller att utveckla sina barns pengapraktik till att

understödda politiska rörelser. Pengar tycks helt enkelt att vara ett fult medel i alla läger, oavsett ideologisk hemvist. Bland vänstergrupper blir pengarna något fult, då de inte önskas. Hos borgare blir pengarna fula i egenskap av vad de kan användas till, när de används fel. Ideologiska och moraliska regimer är därför viktiga i förståelsen av pengars möjlighet till att formulera samhället av idag och imorgon.

Föreställningar om vad olika människor gör med pengar utifrån sin kulturella position kan spåras till reklamkampanjernas fält. Den "flashiga" hip hopen används som symbol för att attrahera ungdomar till ekonomikurser i USA (jfr Kotler & Lee 2005:31). Detta innebär en parodi i att gestalta hip hopens praktiker i en form av ekonomiskt oansvar, där institutionell skolning är nödvändig. Men det är inte bara på andra sidan ankdammen som denna företagsmässiga fördummandepraktik görs. I Sverige har Skandia, detta utskämda oansvarsfulla företag, iscensatt en kampanj för att locka förortens ungar. Istället för att dessa ska bli *Fucked for Life*, ska de välja att "Spara 4 Life" (Resumé 070518). Genom strategisk marknadsföring ska de locka ungdomen till att sätta undan medel för framtiden. Marknadsföringen produceras genom bilder av den glada ungdomen, prydd i tatueringar med budskapet för kampanjen. Sparandet blir symboliskt inskrivet i ungdomarnas kroppar, de blir eviga representanter för framtiden. Sparsamheten blir den eviga moralen. Ekonomin föreställs som evig. Men, som tur är finns det de moment av konstnärliga brott som visar på ekonomins omformulering och hur det praktiska vardagsbrukets estetik

är en del i görandet av vår sociala pengapraktik. Johan Fornäs har visat hur: "the euro – represents a carefully chartered effort to express and strengthen the emergent political unity of Europe" (2007:14). Denna valuta är i sig inte bara designad för att iscensätta en europeisk identitet, utan kring de kampanjer som företogs i Sverige för att lansera detta ekonomiska system så avgränsades frågan till just Euron, åtminstone för de med positiv inställning till systemet, genom budskap på föremål som badbollar: "Ja till Euron!". När denna herrelösa badboll kom blåsandets tyckte jag att kassering var det mest ekonomiska alternativet. Budskapet hade gjort sitt. Att placera pengar utanför ekonomin av symboler och materialitet är att missförstå dess värde. Vem hade annars blivit upprörd över KLF:s miljoneldande? Varför skulle det annars ha skett homogeniseringar av de tidigare heterogena nationella penningekonomierna, som i USA (jfr Zelizer 1997)? Pengars enhetsskapande sätter oss in i ett kvantitativt förståelsesystem där det föreställs att varje krona eller dollar har samma värde. När vi nu överger denna syn kan vi åter fråga oss om det inte är dags att utveckla den kvalitativa ekonomiförståelsen istället för den kvantitativa konserverande ekonomin av idag? Kampanjerna från penninginstitutionernas kontor mot förorten är ett tecken på hur föreställningar om att kulturella skillnader lever kvar, om de civiliserade och de barbariska. Den ideologiska fustran som önskas härur visar på önskan det utökade reviret. Idag förorten, igår kolonierna. Centrum utökas med pengarnas "rätta" användning, den produktmix som matchar livsstilsmagasinet och ekonomisidornas diskurs. Förutsättningen för

detta är den förutsägbara konsumenten, ingående i den institution som fabrikanterna älskar: kärnfamiljen. Så när du köper en videokamera för att filma födseln av den kulturellt reproducerande varelse som föreställs kunna utvecklas från en ekonomisk "barbar", se då till att passa på när erbjudandet lyder: "Köp nu, få 3000 kronor tillbaka i höst!". Vem är dum? Köpa pengar, jag?

Litteratur

- Fornäs, Johan (2007) *Reading the Euro: Money as a medium of transnational identification*. Linköping: Department of Culture Studies (Tema Q)
- Hjalmarson, Hanna (2007) *En växande marknad: Studie av nöjdheten med konsumtionsrelaterade livsområden bland unga konsumenter*. Stockholm: handelshögskolan i Stockholm.
- Kotler, Philip & Nancy Lee (2005) *Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and Your Cause*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc.
- Lapidus, Jens (2006/2007) *Snabb cash*. Månipocket.
- 'Skandia i samarbete med Latifeh', ur *Resumé* (070518) [www] <http://www.resume.se/nyheter/2007/05/18/skandia-i-samarbete-med-la/index.xml> (hämtad, 070912).
- Sjödén, Kerstin 'Kassabok kan väcka barnets intresse', *Sydsvenskan* [www] <http://sydsvenskan.se/ekonomi/article264461.ece> (hämtad 070907).
- Veblen, Thorstein (1899/1998) *The Theory of the Leisure Class*. New York: Prometheus Books.
- Zelizer, Viviana A. (1985/1994) *Pricing the Priceless Child: The Changing Social Value of Children*. Princeton: Princeton University Press.
- Zelizer, Viviana A. (1997) *The social meaning of money*. Princeton, N.J. : Princeton University Press

PARADOXER OCH FEMINISTISK IDEOLOGI

LUDVIG MORITZ

DEN TIDIGA KVINNORÖRELSEN; suffragetterna eller första vågens feminister brukar användas som exempel på något som kallas för den *feministiska paradoxen*, och som kan observeras i snart sagt alla västerländska samhällen där denna strävan efter rösträtt utan hänsyn till variabeln kön förekommit. I korta drag innebär den att kvinnor i grupp dels krävt samma rättigheter som män av egalitära skäl, det vill säga att eftersom både män och kvinnor är människor och därmed i grund och botten likvärdiga är det orimligt att förvägra dem exempelvis rösträtt. Å andra sidan har de också krävt samma rättigheter som män av partikulära skäl, vilka brukar innehålla ett eller flera av dessa argument: Kvinnor är anorlunda än män på ett bra sätt, och bör därför ha samma rättigheter, Kvinnor är mer moraliskt högstående än män och bör därför ha samma rättigheter, eller Kvinnor har egenskaper som kompletterar mäns egenskaper, och bör därför ha samma rättigheter.

Detta, att kvinnorörelsen krävt fri- och rättigheter både på grund av att kvinnor är lika män och på grund av att de skiljer sig från män, kallas alltså för en paradox - vilket kanske är förståeligt eftersom båda argumenten ibland presenterats av samma grupperingar eller till och med av samma person. Även de som kallar sig feminister av olika former och färger brukar uttrycka saken på det sättet. Fredrika-Bremer-Förbundet förespråkade exempelvis tidigt Ellen Keys idéer om moderskapet som centralt för kvinnan, men kom senare att under inflytande av bland annat Charlotte Perkins Gilman att ansluta sig till de så kallade "a-maternella", vilka ansåg att könsskillnader mer eller mindre var socialt konstruerade (För en diskussion kring detta, se "Kvinnofrigörelse och Moderskap" i Wikander & Manns, (2001)).

Men att se dessa motsättningar som paradoxala är alls inte nödvändigt. Att möta olika sorters ifrågasättanden med samma argument är en fråga om strategi,

inte ideologisk förvirring. Ändå kallas de flertal argument som förts fram av kvinnorörelsen för "paradox" och inte för emancipatorisk strategi. Om man vill se pessimistiskt på saken handlar det om marginalisering av åsikter som i någon mån avviker från normen. Den fortgående maktobalansen gör att kvinnor inte äger definitionen av sin egen politiska frigörelse, och sällan tas någon hänsyn till vad som varit diskursivt möjligt att uttrycka i olika historiska kontexter.

En anledning till kvinnorörelsens stora styrka var att den kunde ena folk från olika politiska läger kring en och samma fråga: rösträtten. Att kvinnor skulle ha rösträtt var alla överens om. Varför? För att de besitter en inneboende moderlighet vilken också kan komma samhället till gagn, eller för att de delar samma grundläggande egenskaper som män; att de helt enkelt är människor och inte djur och därför förtjänar att behandlas som sådana? Båda resonemangen kommer fram till samma slutsats och det blir

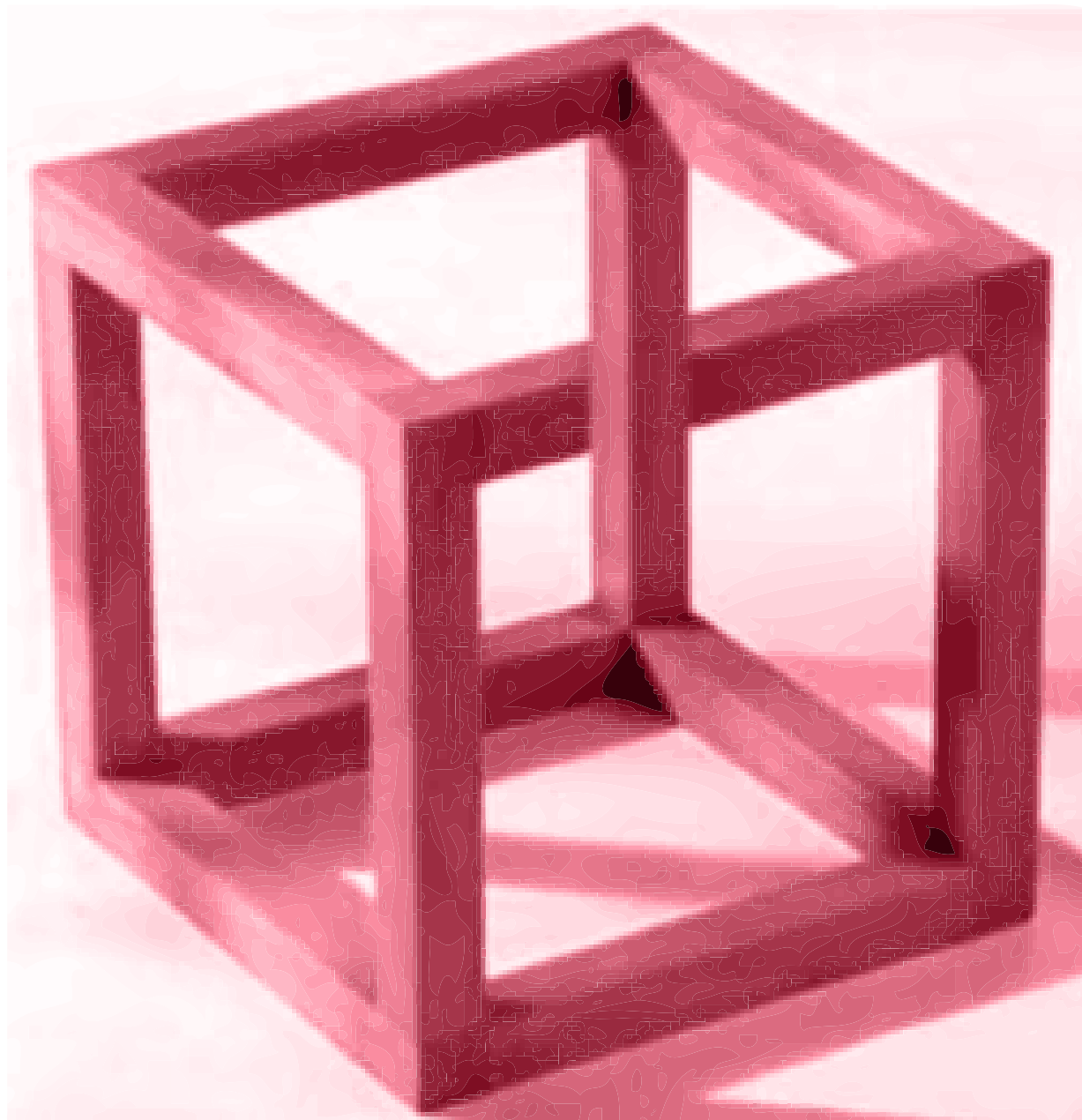
då irrelevant huruvida det ena är mer rätt än det andra. Att kunna vara ideologiskt flexibel torde ses som en styrka, inte som en paradox.

Trots den mängd av feminismer som utdefinierats framför allt med hjälp av tidsaspekten (första, andra och tredje vågen) går det att hävda att feministisk ideologi över tid varit långt mer sammanhängande än både dess belackare och dess förespråkare brukar göra gällande. Jag kommer att med hjälp av exempel från texter av tre klassiska feministiska skribenter öven en tidsperiod på cirka tre hundra år diskutera olika frågeställning-

ar som de förhållit sig till. Dessa kommer att i tur och ordning behandla äktenskapet, biologiska skillnader och utbildning. Denna genomgång är inte tänkt som någon komplett presentation av författarnas respektive idévärldar, utan som ett försök att belysa de likheter jag anser står att finna mellan deras respektive resonemang, trots både geografiska och tidsmässiga avstånd. Jag förutsätter att kontemporära feministiska resonemang tillhör allmänbildningen. Om så inte är fallet, se exempelvis Lena Gemzöes *Feminism* eller Jane Freedmans *Feminism: En Introduktion*.

Vad som är viktigt att komma ihåg

är att feministiska ideologier är kritiska perspektiv; ifrågasättanden snarare än "grand theories" med explanatoriska ambitioner. Paradoxen står därför inte att finna i dessa, utan i de hegemoniska diskurser de står i motsatsförhållande till. Ett utmärkt exempel på detta har vi från Franska revolutionen, då kvinnor i och med ny lagstiftning om äktenskapet blev till rättssubjekt med vissa medborgerliga rättigheter, men utan någon form av politisk representation. En av dem som arbetade för att blottlägga bland annat denna paradox var Olympe De Gouges(1748-1793), främst i sina texter "Déclaration

des Droits de la Femme et de la Citoyenne” och “Contrat Social”.

Redan 1792 hade man lagstiftat om äktenskapet och gjort det till ett socialt kontrakt, främst för att frånta kyrkan kontrollen över detta. De Gouges ville dock gå längre än så, hon ansåg att rätten att uttrycka sig fritt gav kvinnor rätten att namnge fadern vid en eventuell graviditet. Detta var radikalt på flera sätt; dels ifrågasatte det tanken om män som rationella och objektiva samhällsmedborgare och gjorde dem istället till könsvaror och delaktiga i reproduktionen. Dels gav det män och kvinnor delat ansvar för barnen och gjorde föräldraskapet till en social, snarare än biologisk funktion. Kvinnans biologiska funktion hade tidigare framförts som argument för att exkludera henne från medborgerliga rättigheter. En annan poäng var att hela resonemanget utmålade män och kvinnor som begärande subjekt på lika villkor, tvärtom den gängse uppfattningen om män som aktivt och kvinnor som passivt begärande. Och, inte minst gav det ett konkret exempel på motsättningen mellan mäns och kvinnors intressen i rättighetsfrågan och undergrävde därigenom ytterligare objektivitetstanken. Olympe De Gouges såg således äktenskapet som en på flera sätt förtryckande institution.

Men kritiken av äktenskapet är äldre än så. Mary Astell(1666-1731) skrev flera böcker, varav de mest kända är “A serious proposal for the ladies” (1694) och “Some Reflections on Marriage” (1700). Själv gifte hon sig aldrig, och en av hennes viktigaste poänger är just att äktenskapet som institution är djupt problematisk. Huvudproblemen är dels att kvinnor i sammanhanget har mycket få valmöjligheter och dels att de flesta äktenskap baseras på ekonomiska hänsynstaganden - en dålig garanti för en stabil, jämlik och varaktig relation. Män är dessutom medvetna om att deras makt över kvinnan är absolut när de väl är gifta. Därför går deras löften innan äktenskapet inte nödvändigtvis att lita på, vilket ytterligare begränsar kvinnors möjligheter till någon som helst påverkan. De är helt enkelt maktlösa. Det finns heller oftast inget egentligt alternativ till äktenskapet, här menar hon att utbildning skulle kunna utgöra just

ett sådant; en möjlighet för kvinnor att skapa sig utrymme utanför en patriarkal och förtryckande kontext, vilket vi skall återkomma till.

Hundra år efter Franska revolutionen finner vi Lizzie Mae Holmes(1850-1926); Anarkistisk och feministisk aktivist, skribent och redaktör. Hon blev, liksom De Gouges, änka tidigt, och ägnade sig sedan åt politisk aktivism. Hon menade att kvinnor i och med den industriella revolutionen fått större handlingsutrymme, sökte sig utanför hemmets sfär och då började tycka att de inte levde fullständiga liv, de kände att deras förmågor inte tilläts utvecklas. Moderskapet sysselsatte dem visserligen till viss del, men alla kvinnor är inte mödrar, och de som är det är det heller inte hela tiden. Holmes ansåg att en kvinnas liv sträcker sig över många olika perioder, och att hon är kapabel att vara mycket mer än Mor, precis som män förväntas vara mycket annat än Far. “Why should all the faculties and energies of woman be turned to the fulfilment of this one function of her being?” (Holmes, 1898) frågar hon. Joan Kennedy Taylor uttrycker sig så här i samma fråga hundra år senare:

Why, in spite of all we have accomplished in the thirty-odd years since *The Feminine Mystique* was published, do a sizeable segment of girls persistently expect so little of themselves? Why do we see eight-year-old anorexics, teenagers whose entire attention seems fixated on what they and the others in their group are wearing, and other teens—even pre-teens—who have decided so early that all they can expect from life is to have a baby? (Taylor, 1999)

Moderskapet hägrar fortfarande för många som verktyg för att “lyckas” i sin feminina könsroll. Det tittas fortfarande snett på kvinnor över en viss ålder som inte visar några tendenser till att skaffa barn.

Det var alltså äktenskapets traditionella könsarbetsdelning som Holmes vände sig emot, när produktionen redan flyttats från den privata till den offentliga sfären fanns det ingen anledning för kvinnan att stanna kvar där, utan hon borde i stället vara fri att utveckla sina övriga förmå-

gor. Hon menade även att män känner en sorts förakt för kvinnor som enbart ägnar sig åt att vara hemmafru och mor, och trodde heller inte att kvinnor besatt några speciella egenskaper som predestinerade henne till just dessa sysslor. Varför är hon då inte redan mannens jämlike?

[...] woman's subordination came to be complete. She was first knocked down, dragged away senseless, and made a slave. She was bought and sold, or traded; she became a thing, a piece of property, a bond slave. Her degraded position among men became a custom, then an institution, then a tradition. (Holmes, 1898)

Kvinnans underordnade position blev först en vana, sedan en institution, sedan en tradition. (Notera för övrigt att Holmes redan 1898 använder den välkända bilden av grottmannen som klubbar ner sin kvinna och släpar hem henne till grottan som någon sorts trofé eller bytesdjur.) Holmes är överens med August Bébel om att ekonomisk beroendeställning är grunden till alla former av slaveri men, säger hon, slaveriet överlever ofta de ekonomiska förutsättningar som skapat det. När det väl institutionaliserats är det svårt att bli av med. Kvinnans underordning bör heller inte skyllas på enskilda män, de har bara arvt en position, en uppsättning traditioner som kanske eventuellt var nödvändiga för familjens överlevnad för i tiden, men som fortfarande lever kvar som riktlinjer för vad som förväntas av en god och dygdig kvinna.

Enligt Holmes formar alltså omgivningens krav vårt beteende. Hon har inget till övers för vetenskapliga teorier om kvinnors eventuella fysiska förutsättningar att bli mannens jämlike, vilka berör saker som känsliga nerver, storlek på hjärnan och så vidare. Detta är nonsens menar Holmes, ingen har lyckats bevisa något av det. Det är just bara teorier. Och dessutom - alla människor utsätts för yttre påverkan av omgivningen, således även kvinnor. Därför finns det all anledning att anta att män och kvinnor skulle utvecklas likartat om de hade samma förutsättningar. Traditioner, vanans makt och omgivningen har format kvinnor till vad de är, och de mönstren kommer det att ta

långt tid att bryta ner. Min gissning är att Lizzies eget ord "Heresy", alltså helgerån som beteckning för sina åsikter inte var någon överdrift kring förra sekelskiftet.

De Gouges skrev aldrig något explicit om biologi, men vi kan sluta oss till att inte heller hon ansåg denna vara någon begränsning. Hon kallade sig för författare, trots att detta inte var tillåtet för kvinnor. Enligt De Gouges var detta bara en teknikalitet. Kvinnor var redan författare och hade redan producerat texter, allt som saknades var att lagen skulle erkänna detta faktum. För De Gouges var författarskapet en otroligt viktig del av hennes identitetsskapande, ytterligare ett sätt att kontrollera representationen av sig själv. Viktigt i sammanhanget är också att hon tillskrev sig själv förmågan till kreativ fantasi, något som även det var förbehållet män. Kvinnors fantasi ansågs vara av en mera passiv sort. Men om kvinnor med hjälp av kreativ fantasi kunde representera sig själva på samma sätt som män, vari låg då skillnaden? Att på detta sätt upplösa de förment naturliga könsgränserna ansågs hota den sociala organisationen, och De Gouges skickades följaktligen till Guil-lotinen. I hennes dödsruna skrev man att "lagen tycks ha straffat denna konspiratör för att hon glömt bort de dygder som tillhör hennes kön", fritt översatt.

Namnet "Olympe de Gouges" är för övrigt taget, något som försvårat sökandet efter biografisk information. Men detta namnbyte och även spridandet av diverse felaktig information var troligen en högst medveten strategi med vilken hon sökte etablera sig själv som subjekt och kontrollera framställningen av sig själv utan någon anknytning till vare sig sin far eller framlidne make ett försök att fjärma sig ifrån sitt patriarkala arv, om man så vill. Oavsett vad man anser om De Gouges som skribent och debattör, var hon så att säga en produkt av sin egen föreställningsförmåga, hennes rykte så som vi känner det etablerades av hennes skrifter och handlingar.

Också Mary Astell menar att köns-skillnader i första hand är socialt konstruerade. Kvinnor förväntas till exempel inte klara av att utbilda sig, och därför utvecklas de i stället till de underord-

nade varelser de framstår som. Om män och kvinnor hade samma möjligheter i samhället, skulle det se annorlunda ut. I London umgicks hon företrädesvis med intellektuella aristokratiska kvinnor, vilka stöttade och hjälpte hennes karriär som författare och filosof. Som kvinna hade hon naturligtvis ingen formell utbildning. Däremot hade hon utbildats i hemmet, framför allt i matematik, logik och filosofi såsom Platon, Descartes och Locke. Stundtals motiverar hon utbildning för kvinnor med att en utbildad kvinna också blir en bättre maka. Detta kan man givetvis se som paradoxalt, men med hänsyn till omgivande samhället måste vi se till vad som är ideologiskt möjligt att säga. Att först antyda att kvinnor kan bryta maktbalansen genom utbildning, men sedan motivera detta med att de i så fall skulle bli bättre makor. Jag vill påstå att kalla det för paradox snarare än strategi är att underskatta Astell.

De egenskaper vi upplever som positiva och negativa är inte könsbundna, skriver Holmes, och här använder hon åter ordet "heresy":

For I hold another heresy: that there is no sex in intellect, sentiment, or morals. The same environment, the same treatment, the same teachings would result in a similarity of characteristics. There will never cease to be variety, but we should not find a greater tendency toward any particular group of faculties in one sex over the other. (Holmes, 1898)

Här ser vi ytterligare exempel på utbildning som verktyg för frigörelse. Kvinnor behöver ingenting mer än vad män behöver. Vänlighet, medkänsla, kärlek, alla dessa behov är universella. Ingen dyrkan, ingen orillbörlig hängivenhet på grund av hennes moderskap, Inte heller den rättighet som föreslås av Robert Ingersoll när han säger att "Women should have all the rights that men possess and one more - the right to be protected". Rätten till beskydd kan alla människor förvänta sig av sina medmänniskor när det behövs, i ett fritt samhälle. En fri kvinna kommer inte att välja att bli beskyddad, eftersom det implicerar svaghet och en vilja att underordna sig.

Lizzie Mae Holmes klassiska "Wo-

mans future position in the world" inleds så här:

To be strictly logical one should not treat of woman apart from the rest of the human race, for this is in a manner to admit that women are a distinct class, not affected by conditions, environment, etc., as men are. But we find a "woman question" actually existing. (Holmes, 1898)

Man kan säga att Olympe De Gouges löste denna paradox redan 1791 i sin "Déclaration des Droits..." Hon ansåg att den abstrakta medborgaren inte automatiskt var en man, och att om kvinnor inte var explicit inkluderade, var de exkluderade. Inkluderandet av kvinnan innebär att hennes väsensskillnad från mannen måste uppmärksammas så att den skall kunna göras irrelevant i fråga om politiska rättigheter. Samma resonemang används än i dag för att motivera positiv särbehandling av exempelvis grupper på arbetsmarknaden.

Huruvida dessa få historiska exempel utgör någon sorts bevis går naturligtvis att diskutera. Jag hoppas i alla fall ha erbjudit en ingång till en annorlunda läsning av feministiska ideologier.

Litteratur:

- Astell, Mary (1694, 1697, 1701) *A Serious Proposal to the Ladies for the Advancement of their True and Greatest Interest*, London
- Freedman, Jane (2003) *Feminism: en introduktion*, Malmö, Liber
- Gemzöe, Lena (2002) *Feminism*, Stockholm, Bilda
- De Gouges, Olympe (1791) "Déclaration des Droits de la Femme et de la Citoyenne"
- Holmes, Lizzie Mae (1898) "Woman's Future Position in the World", *The Arena*, Vol. 20, No. 3, September 1898
- Ingersoll, Robert (1877) "Lecture on the Liberty of Man, Woman and Child"
- Scott, Joan Wallach (1996) *Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man*, Cambridge, Harvard University Press
- Taylor, Joan Kennedy (1999) "Where do we go from here", ALF Newsletter #72, 1999
- Wikander, Ulla & Ulla Manns (2001) *Det Evigt Kvinnliga*, Lund, Studentlitteratur

KALLT KRIG OCH TYSK HÖST

HENRIK PALM

PROLOG

Jag minns ett samtal jag hade med en antikvarieföreståndare på Södermalm i Stockholm under mitten av nittioalet. För vilken gång i ordningen vet jag inte men jag hade i alla fall ställt den där frågan som jag alltid ställde då jag gick in till ett antikvariat på den tiden. Frågan berörde en bok som var lika mytisk som den var svår att få tag i. Mannen med koftan bakom disken hade självklart svarat nekande både på frågan om han hade den där boken inne, och följdfrågan om man kunde reservera den för framtiden. Det gjorde dom alltid.

Ett par år tidigare hörde jag först talas om den där boken. Den hade nämnts vid ett samtal i en källarlokal i Uppsala där jag var en tyst novis i en vänsterpolitisk kulturförening. Jag minns att det var någon som nämnde den i ett samtal en sen fredagskväll då vi satt och drack öl – ungefär tio stycken skamfilade typer i ett

källarkrypin på högst tio kvadrat som hade färgbombats av nazister tidigare i veckan – det var någon som sa att den där boken, den fanns uppe på Carolina Redeviva men var helt omöjlig att få låna. Någon föreslog att den skulle exproprieras. En annan nämnde att den säkert gick att få tag på i något av antikvariaten som omgav universitetet. Efter den kvällen upptog den där boken rätt stor del av det där som jag bara måste få tag i. Ju längre tiden gick, desto mer önskade jag komma över boken, och ju mer jag önskade finna den desto längre ifrån den tycktes jag hamna.

Just nu så har jag boken intill mig. Den ligger faktiskt här i en plastficka. Den är sliten och håller knappt ihop och jag vågar inte längre bläddra i den för då riskerar den att släppa i limningen. Jag har faktiskt aldrig vågat läsa dess gulnade sidor så som det nog var tänkt att den skulle läsas; att refereras ur vid möten, som en

instruktionsbok vid aktioner eller som en läsebok för ett väpnat motstånd. Jag har gläntat på sidorna, läst försiktigt och aldrig velat lämna den utan uppsikt.

Den här texten som du just nu läser har flera huvudpersoner. Men främst är det den där boken som avhandlats här ovan. Men det är också berättelsen om förläggaren som gav ut boken och som på köpet hamnade mitt i något som mest kan liknas vid ett händelseförlopp signerat någon av de stora mästarna inom den politiska thriller-genren. Det här är berättelsen som tar oss med till en tid där demokratin stod och vägde. Huvudpersonerna i dramat är boken *RAF: texter* (Bo Cavefors bokförlag, 1977), stadsgerillan Rote Armee Fraktion och den tidigare förläggaren och numera skriftställaren Bo I. Cavefors.

I.

Idag är det trots allt svårt att riktigt greppa den tid som det här dramat utspelade sig i. Lika svårt är det att verkligen uppfatta vad det var som föranledde det hela. Det är i efterkrigstidens Tyskland – ett krossat rike och en delad nation – där det i väst stod allierade västmakter och i öst dess forna vapenkamrat Sovjetunionen. Den tyska nationen delades efter kriget upp i två statsbildningar – i öst det socialistiska Tyska Demokratiska Republiken (DDR) och i väst den kapitalistiska Förbundsrepubliken Tyskland (BRD) – en slagen nation som fick rätta sig under segermakternas dekret och villkor. Länder som fötts ur något av det värsta som drabbat Europa någonsin; det nationalsocialistiska Tyska tredje riket som 1945 förvandlats till intet mer än grus och damm.

Det känns egentligen alldeles överflödigt att försöka författa en

översiktshistoria för något som ligger så nära i tiden. Kanske skulle det vara nödvändigt på grund av att den socialdemokratiska och den borgerliga historieundervisningen i den svenska skolan är så undermålig, men jag förutsätter att läsaren av Kulturkritik är fullt medveten om det andra världskriget, nazismens brott och det på efterkrigstiden påföljande kalla kriget.

Vad som dock är viktigt att poängtera är de två tyska staternas förhållande till sitt gemensamma nazistiska förflutna, eller jag kanske ska skriva deras ickeförhållande till detta. I både DDR och BRD så kunde forna nazistkoryfärer återgå till det civila livet med näst intill inga reprimander alls för sina tidigare handlingar. Detta måste påpekas för att den fortsatta berättelsen ska kunna förstås. Ett av skälen till detta står att finna i det kalla krig som följde på freden efter andra

världskriget. Där två nationer kom att stå i centrum för det som skulle komma bli samhällssystemens stora kamp under närmare femtio år, som båda bar på oket från sina forna nazistiska härskare på sina nu (mer eller mindre) emanciperade axlar och som stod mitt i ett sönderbombat Europa. Gitta Sereny går på djupet med det tyska oket i sin bok *Tyskt trauma* (Ordfront, 2003). I sina möten med personer som har stått det tyska nationalsocialistiska arbetarpartiet (NSDAP) nära har hon försökt söka efter vad det var som gjorde Hitlers regim till det rätta för de inblandade, samt sökt efter det tyska förhållandet till dess mörka historia. Den dubbelhet som efterkrigstidens, i detta fall, västtyska befolkning burit på benämner hon som ett av skälen till att omvärlden har haft så svårt att hantera Tyskland utan att återkoppla till det som har hänt historiskt.

”För denna majoritet är det omöjligt att inse att orsaken till världens oförmåga att förstå dem är att de, som en nation, som familjer och individer, lever ett oerhört farligt och vilseledande dubbelt liv. Ett liv som å ena sidan genomsyras av de monstruösa händelserna i nationens nära förflutna – händelser som, trots den tid som förflutit och trots att livet numera är gott och går sin gilla gång ändå ligger där och skvalpar så nära ytan att ursäkter, rättfärdiganden, anklagelser eller sorg flödar fram vid minsta anledning eller provokation. Å andra sidan finns det de som rationaliserar eller bagatelliserar det som helt enkelt inte kan uthärdas, rationaliseras eller bagatelliseras, genom att eftertryckligt och inför alla och envar, och framförallt inför sina egna barn som de därigenom infekterat med detta självbedrägeri, hävda att det förflutna egentligen inte hände – eftersom de själva som individer »inte var där« eller »inte visste något«, vilket ofta är sant.” (Sereny:82-83)

Sereny skriver att detta förhållnings-sätt, som generationerna som var i vuxen ålder under Hitlers styre, hade ”[...] det helt enkelt legat utanför deras förmåga att acceptera att de är medskyldiga till sin egen historia”. (Sereny:83) Med detta i åtanke så står vi i redo att ge oss på en av de viktigaste punkterna i denna berättelse. Nämligen det som har kallats för åternazifieringen av BRD.

II.

Åter måste vi gå tillbaka i historien för att ens kunna försöka förstå vad åternazifieringen av BRD egentligen betyder. Först så måste vi konstatera att det nationalsocialistiska Tyskland var ett samhälle som vilade uppå NSDAP:s axlar. Samhällskroppen genomsyrades av den kontroll som det nazistiska partiet utövade genom partianslutning, organisationer och i militariseringen av det civila samhället. Den totalitära staten hade skapat ett system som dels kunde kontrollera sin befolkning, men också premierade dem som gjorde sitt för nationen och i förlängningen för partiet. Detta gällde både för den enskilde individen såsom för företagares verksamhet. Jan Myrdal skrev 1972 i FiB/Kulturfront om fyrtioårsminnet av Hitlers makttillträde 1932 då NSDAP ingick samlingsregering med det Tysknationella Folkpartiet (DNVP). Myrdal för fram det tyska monopolkapitalets allians med NSDAP, vilket skulle gynna dessa företag ofantligt, och poängterar att de som var Tysklands herrar under trettio- och fyrtioalet också var det 1972 – och således är de det än idag i den mån de fortfarande trotsar döden. I det nazistiska Tyskland stred monopolkapitalisterna, likt de gör idag, om vem det var som skulle få tillsätta ekonomiminister i regeringen och lierade sig med de olika maktcentra som den nazistiska staten bestod av. En allians som är av särskilt intresse för förståelsen för problematiken kring åternazifieringen var den mellan kemi- och elindustrin och Reichsführer Heinrich Himmlers SS. Denna relativt unga del av det nazityska näringslivet bildade vänskapsförbundet ”Freundeskreis des Reichsführer SS” då järn-, stål- och

kolkapitalet manövrerade statskassan till sin kandidat, riksbankspresidenten Hjalmar Schacht, då ekonomiministerposten tillsattes 1934. I den SS-lierade organisationen fanns företag som än idag står att läsa på ekonomisidorna i dagspressen, som det går att investera pengar i både på börsen och i daglighandeln. Flickkoncernen, IG-Farben, Siemens, Bosch, Oetker och en och annan bank samlades kring sammanträdesborden i samkväm med mordorganisationen SS. Samarbetet gick långt utanför att enbart vara en sällskapsklubb för prominenta medlemmar i NSDAP – redan 1936 inrättade denna vänskapskrets ett särskilt konto, Sonderkonto S, som sedan kom att användas till att betala ut personliga belöningar ”[...] åt höga SS-officerare och för speciella ändamål” (Myrdal:77). Bland dessa ”speciella ändamål” står det dels att finna de försökspersoner som hämtades ur koncentrationslägren och som användes i tester som påståtts ligga industrin till gagn. Men det allra viktigaste som tillföll det tyska monopolkapitalet under NSDAP:s styrelse var den uteslagna källa till billig arbetskraft som tillhandahölls genom SS försorg som bar det administrativa ansvaret för koncentrationslägren.

I samband med att det nazistiska Tyskland drivit sin nation och sin befolkning till avgrundens rand så inleddes rättegångarna i Nürnberg arbetet med att utkräva ansvar från dem som ännu inte hunnit ta sitt liv eller undgått att gå under jord och därtill fly fältet. Processen som pågick mellan åren 1945-1946 kan i efterhand lämna övrigt att önska i fråga om utdömande av straff och påföljder för de krigsförbrytelser som det nazistiska ledarskiktet gjort sig skyldiga till. Flertalet

av de åtalade dömdes till långa fängelsestraff som sedan kortades betydligt och därefter var dessa herrar redo att åter träda in i det civila samhället. Till dessa skenstraff som utdömdes bör tilläggas att de allierade segermakterna i andra världskriget hade framfört krav på en denazifiering av det tyska samhället. Detta innebar att spåren efter den nazistiska staten skulle utplånas, organisationer skulle upplösas och personer avskedas från tjänster inom förvaltning och samhällsfunktioner. Detta var dock något som avstannade – precis som att straffen för de allra flesta i Nürnbergrättegångarna kortades – med hänvisning till att denazifieringen stod i begrepp att upplösa den tyska administrationen i de ockuperade zonerna och därmed också de i samhället bärande funktionerna. Skillnaden mellan zonerna var förstås markant; i de franska och de brittiska zonerna så väntade sammanbrottet tidigt, men snart stod det klart att samma sak var på väg att ske även i de av amerikanerna ockuperade zonerna. I den av Sovjetunionen ockuperade delen av Tyskland, det som sedan kom att bli DDR, genomfördes utrensningarna av den administrativa klassen mer konsekvent och upp till 520 000 personer rensades ut och många ersattes av exiltyska kommunister som utbildats i Moskva. Men trots detta så kom även många före detta nazister att ingå i DDR:s administration efter att processerna avslutats. Redan 1948-49 var processen avslutad i västmakternas zoner och flera som blivit sparkade från sina tjänster återanställdes då kampen mot nazismen byttes ut mot kampen mot kommunismen. En kamp som kom att fortsätta under många år i det som kom att bli BRD.

III.

Med kunskapen om Tysklands efterkrigstid så framstår det klart att kampen inom den delade tyska nationen var det som skulle komma att dominera mycket av det kalla kriget. Två stater som konkurrerade på alla plan och som i sin iver att vara det bästa Tyskland gick långt utöver det som i andra samhällen skulle kunna anses vara rimligt. Att det uppstod en totalitär stat i DDR råder det inga tvivel om då förloraren i det kalla kriget fått sina fel och brister dragna i ljuset från segrarnas lysande parad. Att det i BRD förekom minst lika totalitära ingrepp i dess demokrati är knappt allmänt känt. Jörn Svensson visar i *Vägen till det fjärde riket* (Cavefors Bokförlag, 1963) på ett skrämmande vis på det som kom att ligga i bakgrunden som en mörk skugga från förr då det militanta motståndet allt mer tog form ur studentrevolterna i 1960-talets BRD.

Att åternazifieringen av Tyskland följde direkt på den avstannade, ja till och med katastrofala, denazifieringsprocessen står klart då återanställningar av avskedade nazister sattes till verket. Men det rörde sig inte enbart om statsanställda byråkrater, kommunala ämbetsmän, journalister eller affärsmän som återgick till sina civila professioner. Även det militära etablissemanget stod öppet för dem som bara några år tidigare hade varit med och genomfört ett totalt krig mot flera europeiska stater samt Sovjetunionen. Redan 1950 inträdde före detta Generalmajor Adolf Heusinger som militär rådgivare åt förbundsregeringen på dåvarande förbundskansler Adenauers begäran. 1957 utnämndes samme man till generalinspektör åt Bundeswehr (det demokratiska

BRD:s motsvarighet till Wehrmacht) och fick titeln fyrstjärnig general (vilket motsvarade generalöverste i Wehrmacht). Heusingers förflutna gör gällande, som Jörn Svensson poängterar, att det demokratiska BRD:s absoluta toppskikt inom militärmakten bar på betydande brott mot fredsfördragen både efter första som andra världskriget. Heusinger ingick redan 1931 i en hemlig stab som i sin form var ett brott mot Versaillesfreden. Efter NSDAP:s maktövertagande så avancerade han snabbt inom Wehrmacht och 1943 utnämndes han till generallöjtnant och ställföreträdande chef för arméns generalstab. (Svensson:187-188) Av dokument som Jörn Svensson redovisar står det klart att Heusinger var en del av det militära och politiska etablissemang som planlade krigspolitiken som kom att omfatta allt från överfallet på Polen 1939, till fälttågen mot Nederländerna och Belgien, och vidare till Operation Barbarossa. Således var hans intåg i BRD:s militärmakt ett brott mot fredsfördraget som dikterades efter kriget. Men det slutar inte där. Då Heusinger, som faktiskt aldrig var medlem i NSDAP, tillträdde som ordförande i NATO:s ständiga militärrutskott så efterträdde han av en dömd krigsförbrytare i generallöjtnant Förtsch som frigivits ur fängelse först 1955. Denne man som kom att inneha den högsta militära positionen inom Bundeswehr hade så sent som 1945 utnämnts till generallöjtnant av det nazistiska ledarskiktet. (Svensson:207-208) Förtsch bar på en historia av nazistisk verksamhet, vid sidan av de tyska krigshandlingarna, som bland annat tog sig uttryck i införandet av en ”pliktlära” för armén 1941, *Der Offizier der deutschen Wehrmacht, Eine Pflichtlehre*, i vilken man

kunde kan läsa om Adolf Hitlers ärorika deltagande i första världskriget: "Adolf Hitler var soldat i den tyska armén. Han var det frivilligt och med hela sitt hjärta under det största av krig, som en armé dittills hade haft att genomkämpa [...]" och vidare "[...] ty om överhuvudtaget någon makt i Tyskland kunde befria hären och marinen från Versailles tyngande kedjor, så var det denne kanslers makt". (Svensson:209) Förtsch pliktlära för den tyska krigsmakten skrädde inte orden i sitt stöd, och hyllande, av den national-socialistiska ideologin: "Alla lagar baserade på nationen och rasen, alla grundprinciper för det politiska, ekonomiska och kulturella livet i den nya staten måste också vara officerens. Alla strävanden som tjänar detta mål, kräver hans positiva insats och hjälp", och kopplingen mellan den nationalsocialistiska staten och krigsmakten var något som inte fick ifrågasättas: "Den som inte ur djupet av sitt hjärta bejakar denna nationalsocialistiska stat, den som har en likgiltig eller rentav avvisande attityd till denna stat och till den världsåskådning, som format den och nu är dess bärare, har intet att göra som officer i den nya tyska krigsmakten". (Svensson: Ibid.)

Förtsch var en dömd krigsförbrytare, en nazistisk krigspropagandist och nu också en av BRD:s högsta militära befälhavare. Dessa två militärer som i BRD:s tjänst rehabiliterats är bara ett axplock av dem som kom att förlåtas sina tidigare missdåd, detsamma gäller de samman slutningar med före detta militärer ur SS (den militära grenen av NSDAP) som uppstod efter kriget, och än fler exempel finns det att läsa om i Jörn Svenssons bok.

Men det finns även andra mer beklämmande, och uppenbart moraliskt felaktiga, händelser i BRD:s historia. Ett ytterligare exempel är de undantagslagar som BRD på ett sätt ärvde från Weimarrepublikens dagar – som i sin tur ledde fram till avskaffandet av demokratin i och med NSDAP:s maktövertagande. Giorgio Agamben skriver i sin bok *Undantagstillståndet* (Propexus, 2005) om Weimarrepublikens sista skälvanande år som ett konstant och utdraget undantagstillstånd. I skydd av artikel 48 i den Weimartyska författningen kunde den sittande regeringen genomföra något som kan liknas vid en "presidialdiktatur" där befogenheterna för detta var så oklara att näst intill allt kunde legitimeras under denna artikel. (Agamben:32) Detta lagstadgade undantagstillstånd kom att åberopas ofantligt många gånger med början i regeringen under Brüning's ledarskap och juristen Carl Schmitt har skrivit att "ingen författning i världen har så enkelt legaliserat en statskupp som Weimar författningen" (Agamben: Ibid.), då denna lagpassus bland annat åberopades för att "fängsla tusentals militanta kommunister och till att inrätta specialdomstolar med befogenhet att utfärda dödsstraff" (Agamben:32-33). Agamben poängterar att utan denna artikel i författningen och det faktum att Tyskland genom tillämpningen av densamma befunnit sig i ett konstant tillstånd av presidialdiktatur så hade inte NSDAP och Hitler kunnat genomföra sin statskupp. I *Vägen till det fjärde riket* visar Jörn Svensson på det som kom att bli till BRD:s artikel 48 i form av det som lades fram som ett förslag 1962 under namnet Notstandsgesetz-lagstiftningen (vilket

sedan implementerades 1968 förf. anm.). Detta lagförslag gick utöver det självklara i att deklarerat undantagstillstånd i krigstid eller vid naturkatastrofer, och inbegrep även ingrepp i "yttranderätt, församlingsfrihet, föreningsfrihet [...] [och] inskränkning i rätten att fritt välja yrke" (Svensson:245-246). Fast det anmärkningsvärda var att undantagstillståndet nu även skulle gälla i tider av "inre fara". Detta förslag kom som en följd på händelser och domslut som fattats årtal innan detta. Den 17 augusti 1956 förklarades Kommunistische Partei Deutschlands (KPD) författningsstridigt av författningsdomstolen i BRD, alla dess ekonomiska tillgångar beslagtogs och partiet upplöstes. Detta beslut grundades på artikel 21 i den västtyska författningen:

Partier, som beträffande sina målsättningar eller sina anhängares sätt att förhålla sig har som syfte, att inkräkta på eller avskaffa den frihetliga demokratiska grundordningen eller sätta förbundsrepublikens bestånd i fara, är författningsstridiga. I frågan om författningsstridigheten faller författningsdomstolen i förbundsrepubliken utslag. (Svensson:271)

I den rättsprocess som kom att avgöra KPD:s fortsatta verksamhet så fördes regeringens talan av sex personer varav två personer var politiska ämbetsmän inom BRD:s statliga förvaltning; statssekreterare Ritter von Lex och kanslichef Hopf. En särskådning av dessa två personer som förde statens talan visar att von Lex redan 1933 suttit i den tyska riksdagen som representant för det högerextrema partiet Bayerska Folkpartiet och där förordat Adolf Hitlers fullmaktslag. Han kom även att vara referent hos "Riksidrottsledaren" och statssekreterarer inom den nazistiska

förvaltningen. Kollegan Hopf hade varit medlem i NSDAP, men av mindre betydande betydelse. Dock var han en av de allra mest aktiva inom det som kallats för Spiegel-affären. (Svensson:276)

Under processen mot KPD framfördes från regeringens håll tvivel mot partiets avsikter som ett tyskt parti. Partiet som var marxist-leninistiskt bedömdes utifrån dess teori som avsågs vara författningsfientligt. Jörn Svensson redovisar att åklagarsidan förde fram litteratur som kan härledas till marxism-leninismen som bevisföring, vilket Svensson med rätta bedömer som tvivelaktigt. Den litteratur som anfördes som bevis mot KPD var bland annat:

- Marx och Engels: Kommunistiska manifestet (1848), Die Deutsche Ideologie (1845)
- Marx: Die Klassenkämpfe in Frankreich (1850), Der Bürgerkrieg in Frankreich (1871)
- Engels: Die Entwicklung des Sozialismus von der Utopie zur Wissenschaft (1877)
- Lenin: Was tun? (1902), Zwei Taktiken der Sozialdemokratie (1905), Drei Quellen und drei Bestandteile des Marxismus (1913), Ueber das Recht der Nationen auf Selbstbestimmung (1914)
- Stalin: Anarchismus oder Sozialismus (1906) (Svensson:279-280)

Varför detta är av vikt att föra fram kommer jag återkomma till när vi närmar oss denna artikels kärna, kan litteratur stå inför rätta? Uppräkningen här ovan visar att författningsdomstolen bland annat åberopade över ett hundra år gamla texter som varandes författningsstridiga. I totalitära stater är det ingen ovanlighet

att viss litteratur bedöms som skadlig för befolkningen, ja även subversiv mot statsbildningen i sig, och i vissa fall har litteratur samlats ihop och bränts i vad som skulle kunna kallas för ett litterärt atodafé. I andra fall har man samlat ihop författare och bränt dem.

Det som resulterade i KPD:s utträde ur den politiska gemenskap som utgordes av BRD:s representativa demokrati var grundat på partiets påstådda tyskfiendlighet och dess politiska mål – något som enligt lagstiftningen inte behövde stödjas på offentligt eller intern material utan är något så sublimt som att författningsdomstolen kunde komma att utdöma förbud med hänvisning till ”hemliga mål” (Svensson:284), vilket måste anses vara totalt rättsvidrigt i något som påstås vara en rättsstat. Vidare framförde domstolen argument mot KPD som inte kan anses ha något att göra i en rättsal som avgör ett partis fortsatta politiska arbete. Bland annat bedömdes partiets legitimitet utifrån något så absurt som ”kommunisternas attityd” (Svensson:290) och sätt att delta i den offentliga debatten. Alltså huruvida de uttalade sig på ett sätt som kunde accepteras av de etablerade partiernas företrädare; ett exempel är (och detta är taget ur domstolsprotokoll) då Förbundskansler Adenauer av kommunisterna påstods ha ”spelat under täcket med fascister” (Svensson:292), vilket de facto var sant då övervintrade fascister ingick i regeringen! Alltså, i brist på konkreta bevis så återkommer författningsdomstolen gång på gång till partiets stil och att det är bristen på respekt i partiets agitation som är föremål för rättsprocessen. (Svensson:294) Vad som kan konstateras är att processen mot KPD 1956 var

en rättsprocess där utgången var given långt innan dom hade fallit.

En direkt konsekvens av KPD-processen var Berufsverbot (yrkesförbud), som BRD infört för att kunna hantera vänsteroppositionens inflytande över samhället. Detta innebar att en medborgare i BRD inte fick inneha statliga eller kommunala tjänster om dennes ”författningstrohet” kunde ifrågasättas. (Maas:7) Detta innebar rent konkret att då Utz Maas bok *Berufsverbot – Förföljelsen av vänstern i Västtyskland och Västberlin* (Zenit & Bo Cavefors Bokförlag, 1976) kom ut på svenska, och dessa regler varit verksamma i över fyra år, så hade närmare 800 000 sökande till offentliga tjänster (och redan anställda) fått genomgå personundersökningar för att få sin ”författningstrohet” prövad. (Maas: Ibid.) Yrkesförbud är såklart inget unikt för BRD, även Sverige har tillämpat denna typ av totalitär praktik i tillsättandet av tjänster inom statlig och kommunal förvaltning (se IB-affären, und so weiter). Så hade även förfarandet varit tidigare i BRD men i och med det beslut som fattades i delstaten Hamburgs senat 1971 så blev detta förfaringsätt till en del av administrationen.

Innan beslut fattades så hade yrkesförbudet genomförts på högst personliga grunder och riktats mot enskilda individer, men genom senatsbeslutet så gavs förfaringsättet rättslig legitimitet. (Maas:16) Den juridiska praxis som nu infördes blev så till en politisering av juridiken. Ett exempel på denna politiserade utnämningsspraxis är fallet med professor Horst Holzer. (Maas:17) Holzer hade 1971 sökt en tjänst vid Bremens universitet, där han hade uppmanats av senaten att

där han hade uppmanats av senaten att överta professuren vilket i sin tur innebar att han i princip var senatens kandidat till tjänsten. Detta var i april 1971. I augusti samma år, knappt fyra månader senare, vägrades han tillsättning med hänvisning till att han var medlem i Deutsche Kommunistische Partei (förkortat DKP och arvtagare till KPD som avhandlats här ovan). Holzers överklagande, som sedermera avslogs, låg således till grund för det beslut som Hamburgsenaten kom att fatta. (Maas:18) Utz Maas konstaterar att det precis som vid förbudet mot KPD så var det själva marxism-leninismen som står som det avgjort allra mest utmanande mot BRD:s författning. I frågan om professor Holzer så förnekade han aldrig att han sympatiserade med marxism-leninismen och att KPD var ett marxist-leninistiskt parti står utom all tvekan. Därmed torde BRD:s officiella inställning till det demokratiska i att grunda sig en egen uppfattning och uttrycka denna vara klar.

Jag är medveten om att denna genomgång av BRD:s skendemokratiska förhållningssätt till sina medborgare är fragmentarisk och irrande. Exempler som jag för fram är endast nedslag i ett allt annat än demokratiskt 1900-tal, snarare är dessa exempel något som förekom över hela linjen – både i väst som i öst och i ”neutrala” områden som Sverige ut. Den tyska situationen, med alla sina reaktionära inslag i dess ”moderna demokrati”, blev under 1960-talet än skarpare då studentrörelser och samhället i stort sköljdes över av en vänstervåg av tsunamimått mått. Detta skedde i stort sett hela västvärlden och hämtade bland annat sin kraft från de vänsterideologiska

befrielse rörelser som kämpade för nationell frigörelse i den så kallade tredje världen. Befrielsekrigen i Sydostasien med Indonesien och Vietnam, den palestinska kampen i mellanöstern, viljan till demokrati som krossades av Shahan av Iran, det koloniala oket som kastades ut i de Afrikanska staterna och gerillakampen i Sydamerika kom att locka fram sympatier hos den unga generation européer som var barn av det kalla kriget. På vissa platser, som i Sverige, tog sig vänstervågen förhållandevis harmlösa uttryck, medan andra, som i Frankrike, Italien och Tyskland, så kom vänstervågen att samla kraft ur den totalitära historia som dessa länder bar på och bli till något allt mer radikalt än vad någon trott varit möjligt.

Konfrontationen mellan vänsterrörelserna och statsmakten i BRD kom att bli något utöver ett ”vanligt” ungdomligt ifrågasättande av auktoriteter. När sextio-talet gick över i sjuttio-tal så hade kraval-ler och massarresteringar kommit att bli till vardagsmat i mediernas rapportering, och ur konflikten mellan dessa rörelser och staten kom något helt annat att födas än de patenterade upplopp som hörde det gångna årtiondet till; nämligen konceptet stadsgerilla och militanta rörelser som Bewegung 2. Juni och Rote Armee Fraktion (RAF).

Att här försöka bena ut exakt vad det var som föranledde denna militanta radikaliserings av vänsterrörelsen, vilken ideologisk bakgrund som dessa rörelser hade eller på något sätt försöka rättfärdiga detta uppror som kom att bli till ett lågintensivt krig i BRD är omöjligt. Hela historien kring rörelserna och konfrontationen mellan staten och dem är så snårig att det skulle krävas ett större verk att redogöra

för detta. Vad som ändå kan konstateras är att den onda spiral som den tyska staten och polismakten tillsammans med radikaliserings av dessa rörelser innebar, skulle komma att förändra det tyska samhället i grunden. Inte bara i fråga om repressionen från statsmaktens sida eller i de radikalas förhållande till densamma, utan även bland vanliga tyskar som inte tagit ställning i detta som kom att utspelas.

Från att ha varit ett ifrågasättande av auktoriteter och en solidaritetsrörelse med förtryckta folk i tredje världen, vidare över polisskotten som avrättade Benno Ohnesorg under oroligheterna som utspelades vid den iranska Shahens besök i Västberlin 1967, via fångslandet av Andreas Baader och fritagningen där Ulrike Meinhof och Gudrun Ensslin tog plats vid hans sida, och där konceptet stadsgerilla på allvar blev en del av det politiska landskapet fram till gripandena som ledde rättsprocesserna i Stammheim, så är åren många och turerna invecklade. De tre namnen som nämns här ovan är idag synonymt med ett våldsamt sjuttio-tal, men att det fanns en intellektuell diskussion i det hårda debattklimat som rådde i Tyskland vid denna tid glöms bort. Nobelpristagaren i litteratur, Heinrich Böll, försökte vid denna tid diskutera vad det egentligen var som hade föranlett radikaliserings som ledde till att RAF deklarerat *Volkskrieg* mot den västtyska staten. (Kumm:195) I pressen, som dominerades av Springer-koncernen, fick Böll epitetet *sympatisant* vilket gick utöver ett passivt sympatiserande i dess ögon och därmed blev till en intellektuell medbrottsling. (Kumm:215) Där Böll kritiserade det brutaliserade utövandet av makt

från BRD:s sida så såg alltså den fria pressen ett medlöperi med terroristerna. Den fria tanken, den som valde att vandra fritt istället för rätt, utsattes således för något som i dagens debatter kallas för *guilt-by-association* och som nyttjas friskt i polariserade debatter.

Läsaren av denna artikel bör på eget initiativ söka sig till källorna som finns för att bena ut vad det egentligen var som hände under denna turbulenta tid – jag uppmanar även den intresserade att se utanför BRD:s gränser och ta ett globalt grepp om dessa händelser.

IV.

Att jag i denna artikels inledning talar om en bok, som i mina yngre år gäckade mig som en helig graal vari mycket av sanningen troddes finnas, kan tyckas ha försvunnit under denna genomgång av Tysklands totalitära arv. Men utan denna genomgång så skulle det som följer här kunna framstå som ren fiktion författad av någon av de stora inom genren för politiska thrillers. Nu är det icke så. Det är ett vittnesmål om något som med största sannolikhet, i många aspekter, är en publicistisk och rättslig skandal av stora mått och som är en direkt följd av denna tyska fråga.

Under åren har ett särskilt förlag alltid följt mina inköp av litteratur som jag funnit vara av intresse, oavsett om det rört sig om ett samlande av Peter Weiss utgivning eller sociologisk litteratur och politiska verk. Bo Cavefors Bokförlag finns representerat mer än något annat idag icke existerande förlag i mina. Bo I. Cavefors är idag skriftställaren som inom undergroundkretsar lyser med något av ett romantiskt skimmer, och har introducerat många genom sin utgivning av stora tänkare. Under hösten 2007, där november tycks vara utgivningsmånad, kommer bokförlaget H:Ström Text & Kultur att ge ut en förkortad version av *RAF: texter* i sin serie titlar som ges ut under namnet SERIE Cavefors. Den nya titeln är *Handbok för Stadsgerilla*, och med anledning av de trettio år som gått sedan *RAF: texter* gavs ut så har jag gjort en intervju med Bo Cavefors där han får lägga ut texten om vad det egentligen var som hände i samband med denna utgivning. Visst har det gjorts intervjuer med Cavefors tidigare, men de flesta av dessa är gjorda

utan att problematisera utgivningen, eller den tid det rör sig om, samt att intervjuarna stryker medhårs och undviker att låta Cavefors lägga ut texten.

Här nedan följer ett samtal som har förts mellan Norrköping och Malmö under sensommaren – augusti och september - 2007. Det är kanske inte hela historien, men det är ändå ett ärligt försök att komma längre än vad som gjorts tidigare och det är med Bo Cavefors egna upplevelser av mötena som föranledde utgivningen av *RAF: texter*, de efterföljande polisrazziorna, rättsprocessen som ledde fram till konkursen och vidare till vår egen tid där kriget mot terrorismen återtar ett nappatag om rättigheter och friheter vi tror vara oss av gud givna.

•

Henrik Palm: *Du hade tidigare gett ut Ulrike Meinhof på ditt förlag, vad var det i hennes texter som fick dig att vilja ge ut dem? Vilka var texterna?*

Bo I Cavefors: Rättigheterna till Ulrike Meinhofs texter köpte jag på vanligt förlagsmanér av den tyske utgivaren. Alltså ingen koppling personligen till Meinhof eller någon annan. Skälet var naturligtvis dels rent förlagsegoistiskt: Meinhof var, minst sagt, aktuell. Det hon skrev var bra och tangerade mycket i min tidigare utgivning alltifrån sju algeriska studenters vittnesmål om tortyren i Frankrike, som tillhörde de första böcker jag gav ut 1959, fram till den mer akademiska marxism-litteraturen. Alltså: att ge ut Meinhofs texter var ett självklart förläggarinstitutiv.

HP: *Sedan kom utgivningen som ska stå i centrum för det här samtalet. Hur gick det till då du kontaktades för att ge ut de dokument som blev *RAF: texter*? Vem/vilka var*

det som kontaktade dig?

BC: RAF ville ha ut sina texter i Västtyskland. Ett flertal RAF-medlemmar och så kallade sympatisanter arbetade på Klaus Croissants advokatkontor, där man använde sig av hans kontaktnät, stencilapparater och frimärken. Croissant var en klar idealist, förmodligen inte marxist, specialist på äktenskapsjuridik och liknande, goda inkomster, men han såg i en del RAF-medlemmar och i själva RAF-konceptet någonting som överensstämde med hans egen uppfattning om ett rättvist samhälle. Alltså: varför inte hjälpa dessa idealistiska ungdomar, som hatade nazismen, precis som Croissant själv, som såg hur nynazismen tog överhand i det västtyska samhället. Jag tror Croissant kände sig litet som Stauffenberg: här gällde det att stoppa galningarna innan de hann dra in Västtyskland i ett nytt förödande krig. Croissant försökte få RAF-boken utgiven av någon tysk förläggare. Det misslyckades. Till de västtyska förläggarnas heder måste jag säga att deras nekande inte berodde på att de ansåg att boken borde stoppas, förbjudas, icke utges, utan att de såg de klara konsekvenserna av en utgivning i BRD, med förbud, indrag, rättsprocesser och så vidare. Någon av dessa förläggare, jag tror det var Suhrkamp, som jag hade många års samarbete med föreslog att Croissant skulle vända sig till mig, som ju dessutom givit ut Meinhof. Croissant skrev ett brev och frågade, det måste ha varit 1976. Jag svarade positivt. Vi möttes i Hamburg och skrev kontrakt, han på uppdrag av Internationales Komitee zur Verteidigung politischer Gefangener in Westeuropa – Sektion BRD som skulle få royaltynkomsterna av boken, och jag skrev under kontraktet

för mig själv och för mitt förlag i Zürich, Verlag Bo Cavefors, vad gällde upplagan på tyska. Det visste jag inte då, men det visade sig vara ett bra drag att inte dra in mitt svenska förlag i det här, när polisjakten och konkursen satte igång 1979. Den svenska upplagan gavs ut av mitt svenska förlag och drogs med i konkursen och såldes för 1 kr exemplaret av konkursförvaltaren som dessutom brände upp hela förlagsarkivet eftersom det inte hade något »kommersiellt värde«. Exemplaren på tyska fick polisen lämna tillbaks eftersom de ägdes av det schweiziska förlaget.

Kontrakten var alltså skrivna. Sedan vidtog en märklig kurirverksamhet om vad boken skulle innehålla. Men det gick undan. Vi träffades i Hamburg och München och diskuterade materialet. Ja, det var jag och tre till fem unga män och kvinnor, inte alltid desamma. Mycket trevligt. På den tiden brukade jag bo på så kallade lyxhotell och vi samtalade på mitt rum eller i foajén. Inga problem, mer än på deras bilar som väldigt ofta fick motorstopp. Framför allt en gång när de kom på autostradan från Stuttgart, till München, och jag väntade i fyra-fem timmar innan de dök upp, skitiga och totalt utkörda. Vilka de var? Vet jag ej. Jag frågade aldrig. Min fru Marianne var med och väntade på rummet, för vi skulle gå ut och äta och ha trevligt och där satt jag och väntade i foajén. Jag gillar inte att vänta och var fly förbannad när de äntligen kom, men de var så oerhört artiga, vänliga och trevliga så det ordnade sig.

Nåväl. Sedan skulle manuskriptet levereras. Christof Wackernagel, då knappt tjugo år och någon sorts kurir skulle leverera. Han kom till Dragö, där blev det stopp. Polisen tog honom när han skulle

stiga på färjan till Limhamn, för vidare färd till Lund. Efter något dygn i arrest släpptes han, med manuskript i behåll, tog färjan och levererade manuskriptet. Sedan var det bara att redigera och trycka på GOTAB i Malmö. Carl-Göran Ekerwaldh, som tidigare hade översatt Meinhof, översatte också dessa texter till den svenska utgåvan. Det står inte i boken, men så är det.

HP: *Vad var ditt syfte med att ge ut RAF-texter?*

BC: Ja, det är en lång historia och svaret finns egentligen i mycket av det jag skrivit under årens lopp och i förlagets utgivning totalt sett. Jag började alltså 1959 med att bland annat ge ut Ezra Pound, Brendan Behan, Shelagh Delaney, en panamansk författare samt sju algeriska studenter. Den som tänker efter måste se ett samband här: utanförskap, förföljelse på grund av politiska åsikter och social misär. I sak är det samma koncept under alla år som kommer. Och Västtyskland: redan i början av 60-talet gav jag ut Jörn Svenssons bok om »Vägen till det fjärde riket«, jag gav ut Amnestygrundaren Peter Benensons »Åsiktsförföljelse i öst och väst« och så vidare. Hela vitsen med mitt förlag handlade om att motarbeta orättfärdighet. I sak handlar det om det idag också, i mina artiklar och egna böcker. Det är självklart att om man bedriver en sådan verksamhet konsekvent och verkligen menar vad man säger, så stöter man på patrull. Naturligtvis försökte man stoppa verksamheten. Någonting annat hade varit onaturligt. Men så länge man har pengar kan man gå vidare om man dessutom har psykisk beredskap för att helt enkelt skita i alla påhopp. Jag hade

både och, men turbulensen 1979 gick inte att stå emot. Det blev för mycket.

HP: *I samband med utgivningen av RAF:texter så hanterade du pengar som gick till RAF. Hur ser du på detta och hur motiverade/motiverar du en sådan handling då/nu?*

BC: Ja, pengarna för försäljningen av RAF-böckerna gick till de Internationales Komitee zur Verteidigung politischer Gefangener in Westeuropa – Sektion BRD, faktiskt. Det blev inte så många D-mark, tyvärr. Men jag hanterade också en del av de summor som sympatisanter försåg RAF med. Och det var större belopp. Det är dyrt att bedriva gerillaverksamhet.

HP: *Hur ser du på det idag?*

BC: Hur jag ser på det? Jag ser på det nu som då. Det är ett dilemma, utan tvekan. Till vad kommer pengarna att användas. Läs Jörn Svenssons bok. Men Jörns och mina tveksamheter inför den västtyska utvecklingen delades av betydande befolkningsgrupper i BRD. Var BRD på väg mot ett nytt naziland? Mycket tydde på det. Ett naziland i modern tappning. Att jag blivit så engagerad i tyska frågor berodde bland annat på att på min skola i Storbritannien gick några pojkar från de adelsfamiljer vars fäder varit motståndsmän och arkebuserats tillsammans med Stauffenberg. Pengarna till RAF som jag förmedlade kom från sådana kretsar. Naturligtvis sympatiserade de inte med marxismen, eller anarkismen, men de såg RAF som ett medel att stoppa den utveckling de ansåg BRD då var på väg att gå. Jag tror att först när Helmut Kohl blev västtysk kansler så försvann denna

oro för att landet skulle åternazifieras. Jag skäms således inte ett ögonblick för verksamheten. Men jag inser problematiken och det gäller att agera kallt.

HP: *Vad menar du med "att agera kallt"?*

BC: Ja, att hålla isär begreppen. Att inte agera okritiskt, det vill säga att inte falla undan för turbulensen och automatiken i befrielseörelsers verksamheter. Afrika bjuder en rad skolexempel. Även om problematiken där är oerhört mer komplicerad. Alla former av befrielseörelser möter självklart ett motstånd som också det anpassas till rådande omständigheter och som bjuder motstånd. I Zimbabwe har situationen och Mugabe med vilja och starka ekonomiska intressen som pådrivare drivits in i en situation där skulden lägges på Mugabe och inte på den gamla vita medelklass som ägde jorden som inte tillhörde dem och som efter självständigheten med ekonomisk hjälp bland annat från Världsbanken stärkte sina ekonomiska maktpositioner genom effektiva intresseorganisationer. Men detta hör ju inte hit. Dock: med »kallt« menar jag generellt sett: tro aldrig på verkligheten som spelas upp via politiker, i massmedia och så vidare. Varför tvingades Kwame Nkrumah till reträtt? Med andra ord: glöm inte RAF:s mål. Varför gjorde man plötsligt allt fel? Var den så kallade andra generationen otillräckligt skolade såväl politiskt som vad gäller politisk action? Finns det överhuvudtaget en »andra« generation och diverse generationer därefter? Är inte »andra generationen« och följande generationer något helt annat? Som egentligen inte har ett dugg med Baader, Meinhof och de andra att göra? Som rider på deras berömmelse, så att säga. Det här

är bara frågor. Men de bör ställas eftersom man anklagar första generationen för att vara ansvariga för vad de kommande generationerna genomförde.

HP: *Du nämner att RAF under en period hade den västtyska opinionen i sin hand men lyckades förlora kampen om den med sin revolutionära praktik. Du har också nämnt i en tidigare intervju att det i en undersökning som gjordes i Västtyskland vid tiden då det begav sig visade att en betydande del av de tillfrågade förstod vad det var som RAF agerade mot – hur visade sig detta som de vände sig mot?*

BC: Konkret: i RAF såg många äntligen en tydlig välorganiserad organisation med ungdomar som föreföll intelligenta och aktiva och som genom sina aktioner visade på bristerna i BRD och därigenom förhoppningsvis kunde få »vanligt folk« att öppna ögonen. Så skedde faktiskt som den där undersökningen visade. Dessa ungdomar borde stödjas helt enkelt, och det gjorde man. Det är dyrt att bedriva en sådan verksamhet. För sympatisanterna blev det en chock när RAF gjorde sina ödesdigra misstag. Att börja mörda på ett sätt där man inte längre kunde karakterisera det som furstemord. Varför RAF spårade ur vet jag inte och nog ej heller någon annan det sanna svaret på.

HP: *Du säger att RAF borde ha hållit upp med sin direkta verksamhet då opinionen i BRD visade att det fanns ett stöd för vad de ville uträtta. En sak som slår mig är att ditt eget stöd, i form av förmedling av pengar, inträdde då den så kallade andra generationens RAF var aktiva. Vid det laget var det klart att RAF var en stadsgerilla, vars medel också var väl kända. Det som jag*

försöker trycka på är problematiken när det är legitimt att använda våld mot en stat, och framför allt hur detta våld används. Såg du att deras aktioner mot civila instanser i BRD var problematiskt, till exempel då de agerade mot Springer Verlag?

BC: Nej, inte vad gällde Springer. Knappast heller när man gav sig på Hanns-Martin Schleyer. Däremot klart när man mördade den där bankiren jag glömt namnet på (Jürgen Ponto, Dresdner Bank, mördad 1977 – förf. anm.). Jag menar att en stadsgerilla som läst receptet borde ha kidnappat Schleyer och utnyttjat opinionen maximalt. Schleyer var faktiskt föraktad också bland de sina. Hans nazism var väl känd och att ingen »omvändelse« skett var allmänt bekant och så vidare. RAF borde ha pressat ut sista droppen medial uppmärksamhet och sedan släppt honom. Då hade RAF vunnit en seger av enorma mått och man kunde ha gått vidare med politiska aktioner som inte absolut var förknippade med någon form av våld: våldet hade endast funnits där i bakgrunden som ett alternativ.

HP: *Vi går tillbaka till utgivningen av RAF:s texter. Vad tror du det var som motiverade den svenska staten – och i förlängningen det svenska kulturetablissemanget – att utsätta dig och ditt förlag för det som hände?*

BC: Vad gäller utgivningen av böckerna så tror jag det fanns skilda motiv att stoppa utgivningen och samtidigt komma åt ett förlag som under nästan tjugo års tid irriterat diverse etablissemang. Primärt tror jag, det kan så klart aldrig bevisas, att det kom ett påpekande från Bundeskriminalamt att det var olämpligt att en bok som "RAF: texter" fanns till

försäljning i BRD. Samtidigt var det ju så att jag skulle ge ut Strindbergs samlade skrifter. Efter ett par års förhandsarbete och förhandlingar med Kulturrådet och Kulturministern var vi framme vid ett kontrakt. Idén var från början min och mycket mer omfattande än vad som senare blev fallet. Det skulle ges ut separattryck för skolbruk, studiecirkel, och så vidare. Carsten Regild hade gjort ett strålande omslag. Dessutom hade jag fått det tyska förlaget Piper i München till att de skulle ge ut en tolvvolymsedition med nyöversättningar. Jag var dessutom det förlag som efter Bonniers fick flest Litteraturstödpengar. Förlaget gick allt bättre, bland annat tack vare förlagets egen BOC-Klubb, gratiskulturtidskriften "Sandgatan 14" gick ut till 40 000 abonnenter. Utgivningen låg på cirka 40 titlar om året. Uppmärksamheten med recensioner, intervjuer och artiklar var massiv. Jag satt i Bokförläggareföreningens styrelse men avgick året innan debaclet eftersom jag fann det omöjligt att samtidigt vara medlem i Författarförbundet och förhandla för Bokförläggareföreningen om nytt författaravtal. Jag hade egen distribution och efter det att fria priser införts också egna separata avtal med drygt 100 bokhandlare. Ekonomin var ansträngd, men det berodde på att varje krona utnyttjades för att producera. Bankerna fortsatte låna ut pengar. Berlingska tryckeriet i Lund och andra som Esselte, tryckerier i DDR med flera var inte rädda för att ge krediter. Jag och mina medarbetare på förlaget arbetade fint tillsammans. Vi hade roligt och jobbade oerhört mycket och effektivt.

Så på hösten 1979 så plötsligt, utan förvarning, briserar allt. Min fru Marianne,

jag och våra fem hundar bodde sedan några år på en hyrd gård i Ballingslöv. Jag körde bil till Lund varje dag, men hade en övernattningslägenhet vid Clemenstorget i Lund, där jag framför allt hade mitt privata bibliotek. Som vanligt startade jag hemifrån vid 06.00-tiden för att vara i Lund ungefär en timme senare. Jag gick till mitt rum. Jan Moraeus, som hämtade posten varje morgon, kom strax efter. Plötsligt står en polis framför mitt skrivbord. Andra poliser fanns i de andra rummen. Jag, Moraeus och de andra medarbetarna som kommit fick inte lämna lokalerna. En husundersökning av förlaget började. Man packade ned pärmar och annat material för transport till Polishuset. Medarbetarna förhöordes. Mig och Caballero, den boxer jag hade med mig varje dag till förlaget, sattes i en polisbil som forslade oss till Ballingslöv för att jag skulle öppna kassaskåpet. När vi kom dit var gårdsplanen full av polisbilar och poliser, flertalet civilklädda. Husundersökningen hade börjat också där. Jag fick inte prata med Marianne. Jag öppnade kassaskåpet där det inte fanns någonting annat än askan efter två tidigare döda hundar. Jag skulle åter till Lund i polisbilen för förhör. Jag bad få säga adjö till Marianne. Det beviljades. Jag kramade henne och viskade i hennes öra: göm pärmen som finns i bagageluckan i din bil. Den pärmen innehöll alla adresser och namn på kunder som köpt den tyska RAF-boken, adresser till så kallade sympatisanter och finansörer, advokater och så vidare. Jag hade bara några dagar tidigare kört till Lund med Mariannes bil eftersom min egen var på verkstad och märkligt nog hade jag plötsligt fått för mig att den där pärmen nog inte borde

finnas på förlaget. Men jag hade glömt ta den ur bagageluckan när jag kom till Ballingslöv. När poliserna sent på kvällen lämnat Ballingslöv, efter att ha minutöst undersökt varje vrå, vänt ut och in på sängar och garderober, så var Marianne ensam med hundarna. Ingen hörde av sig. Jo, två personer hörde av sig och erbjöd hjälp, det var Sune Nordgren och hans fru, som också heter Marianne, men kallas Mann. Mann kom sent på kvällen till Marianne. Marianne berättade om pärmen. Mann och Marianne tog pärmen, smög ut i Göingeskogen och gömde den under några trädrötter. Marianne berättade senare att polisen som ledde husundersökningen hela tiden gått omkring och sagt, ungefär: det måste finnas här, det måste finnas någonstans. Vad letade man efter? Vapen? Adresserna i pärmen? Man fann ingenting, men återkom under den kommande veckan två gånger och vände upp och ned på absolut allt. Men fann ingenting.

Jag fördes till polishuset i Lund, förhöordes. Mina advokater, Björn Isakson och Bo Liedholm, engagerades. Jag skulle fotograferas, som alla presumtiva brottslingar fotograferas. Jag hade med mig en plastmapp som jag fått av Nordkoreanska ambassaden, där jag hade diverse anteckningsblock, pennor, adressregister samt en liten lapp instucken i en kalender jag fått när jag fyllde fyrtio år av Bokcafét i Lund. I kalenderns ficka fanns lappen med mina bankkontonummer i Schweiz. Ingen brydde sig om att undersöka vad som fanns i mappen som jag hela tiden hade med mig. Efter fotograferingen bad jag få gå på toaletten. Detta beviljades och där spolade jag ner lappen med kontonumren. Sedan förhör igen. Jag häktades

misstänkt för ekonomiska oegentligheter. Placerades i en av fyllecellerna i polishusets källare. Inget fönster, brits och två filter. Toaletten användes också av en gulsotssjuk narkoman. Jag tilläts duscha en gång under de kommande nio dagarna. Ingen motion. Jag var verkligen inlåst i en fyllecell utan fönster, hela tiden. Jag lider av lindrig klaustrofobi och är till exempel livrädd för att åka i helt tillslutna hissar. Alltså: disciplin. Ett par snabba förhör under de nio dagarna. Isakson kom på besök, men fick inget säga om vad som pågick, bara att Marianne klarade sig.

HP: *Vilka var åtalspunkterna som framfördes mot dig?*

BC: Det var tolv anklagelsepunkter, allt handlade om ekonomiska oegentligheter av skilda slag. Rättens ordförande ajournerade förhandlingarna och bad länsåklagaren Lennart Eliasson gå ut och läsa på de lagtexter han hänvisade till. Munterhet i salen. Det tog väl ett par timmar. Jag friades på elva punkter, men fälldes på den punkt som handlade om att jag fört ut 4 000 D-mark, tror jag det var, utan att ha inhämtat Riksbankens tillstånd. På den tiden måste man ha Riksbankens tillstånd även vid små transaktioner med utlandet. Det var RAF-pengar som sänts till Croissant för att användas till de politiska fångarna. Numera undrar jag hur många förlag hade klarat sig lika bra efter en sådan grundlig ekonomisk granskning? En utredning på 1000 sidor. Jag var nu fri. Isakson körde mig till Ballingslöv. När Marianne, jag och hundarna sitter och slappnar av på kvällen, det är höst, busväder med ösregn, så knackar det på köksdörren. När jag öppnar står där en ung man klädd i rejäla regnkläder med

huva och frågar på tyska om jag »behöver hjälp«. »Nej», svarar jag, »men tack, många tack». »Bra» säger han och försvinner ut i detta regniga höstmörker. Jag kom mig aldrig för att fråga vem han var, om han ville stiga på. Jag undrar än idag: vem var han? Thomas Dapper tror att han kom från Rote Hilfe. Andra tror att han kom från jesuiterna. Jag spekulerar inte.

När jag kom hem fanns det blommor från Bokcafét i Lund. Sune ringde. Annars: dödyst. Efter min häktning har jag aldrig hört ett ord från mer än en enda svensk förläggare: René Coeckelbergs. Alla andra: tyst. Reagerade Författarförbundet? Nej. Amnesty? Nej. Endast von Vegesack och Svenska Penklubben tog tag i det hela. Icke en enda insåg att detta var ett ingrepp i yttrandefrihet och pressfrihet. Förlaget var som vilken redaktion som helst. Men ingen protesterade, mer än Svenska Pen och Nils Gunnar Nilsson tog så småningom upp saken i några mycket genomarbetade artiklar i Sydsvenskan. Detta är kanske det mest förvånande av allt: att här skedde ett övergrepp i två viktiga frågor som man annars talar så högt och tydligt om.

HP: *Den kompakta tyftnad som infann sig från "kultursverige" är ju påtaglig i detta. Ser du någon anledning till detta förutom det självklara i att "akta sitt eget skinn" eller att "två sina händer"? Kan det ha handlat om de summor som förmedlades från försäljningen av böckerna till RAF eller sypatisantpengarna snarare än ett uttryck för intellektuell härdsmälta från kulturkollektivets sida?*

BC: Nej, det var inte känt av någon enda, inte ens av medarbetarna på förlaget som Jan Moraeus och Kjell Eriksson, även om

de kanske anade, men de ställde inga frågor och de fick inga informationer. Jag tror, faktiskt, även om det låter som typiskt infantil paranoia, att det kulturetablissemang som har ordet, helt enkelt under tjugo år varit rejält avundsjuka på min sits och därför med viss skadeglädje såg mig skadskjuten. Jag tror alltså, veta kan man icke för att använda Jan Myrdals favoritord. Här hade det 1959 dykt upp en ung kille – jag var 23 år – med en del money i bakfickan. De initierade, men de var få, visste min knytning till Jesuiterna, detta var ju 1959, visste att jag var bi eller böj och att jag överhuvudtaget inte hörde till den klass som bestämde kulturpolicyn då som nu. Alltså trodde man sig kunna kväsa verksamheten snabbt. Redan hösten 1959 ringde Åke Runnquist, från Bonniers förlag, till direktör Holm på Bohusläningens AB i Uddevalla som tryckte alla mina böcker de första åren och sa att "Cavefors kommer aldrig att betala, akta er". Jag tog nattflyget, post- och tidningsflyget, från London till Köpenhamn och sedan till Bulltofta. Holm och Edhagen rusade med sin bil till Malmö och jag bjöd på en god lunch på Savoy. Problemet var ur världen och de fortsatte trycka under alla kommande år. Jag skrev till Gerard Bonnier, fly förbannad och fick svar att sådant aldrig skulle ske mer från deras sida. Det skedde heller inte. Men det fanns ju andra aktörer. Kort svar: nej tystnaden berodde på avundsjuka och inte på pengarna till RAF, som de inte visste någonting om.

HP: *Kraven från tryckerier, som tidigare lämnat krediter, tycks vara avgörande för konkursen tillsammans med den borgerliga regeringens agerande kring utgivningen av*

Strindberg. Hur var händelseförloppet vid konkursen? Var den en följd av stillaståendet under rättegången? Så att säga, separat från åtalet men orsakad av den, eller var konkursen direkt kopplad till rättegången?

BC: Konkursen var inte direkt kopplad till rättegången. Men under veckan jag satt i kurrån skedde en hel del. Birgit Rodhe, folkpartistisk chef för Statens Kulturråd, återkallade uppdraget att ge ut Strindberg, samtliga tryckerier, framför allt Berlingska, Esselte och Gotab, sa upp sina krediter, där Berlingskas agerande kanske var det märkligaste. Jag hade en kredit på, har jag för mig, bortemot 2 miljoner. Vid en konkurs skulle de förlora praktiskt taget hela summan. Min advokat Bo Liedholm förhandlade och förhandlade, till slut reste han och jag upp till Stockholm för att träffa Berlingskas styrelseordförande, tillika Svenska Kyrkans ekonomiskt ansvarige eftersom Berlingska ägdes då av Svenska Kyrkan. Det blev ett meningslöst samtal. Till slut sa Bo Liedholm: »Jag trodde att när man förhandlade med Svenska Kyrkan så fanns det vissa moraliska och etiska hänsyn med i spelet«. Svaret blev: »Här handlar det inte om moral och etik utan om pengar«. Då fick vi tacka för oss och reste hem till Malmö. Så sedan var det bara att begära förlaget i konkurs, det här var 1980.

HP: *Varför brände konkursförvaltaren förlagsarkivet om det inte hade något kommersiellt värde?*

BC: Ja, det kan man ju fråga sig. Konkursförvaltare var Hedelin i Lund. Jag skrev dit för ett antal år sedan och frågade om arkivet, därför jag tänkte att om han sålt det till någon privatperson

så skulle kanske universitet vara intresserat av att försöka förvärva det på samma sätt som man för ett par år sedan köpte mitt arkiv bestående av böcker, recensioner och så vidare och som nu finns på SoL i Lund, men fick till svar att den som han utsett till att röja upp på förlaget ansatt att det inte fanns något värde i arkivet och »förmodligen« hade bränt upp det. Teoretiskt finns alltså möjligheten att denne någon faktiskt insett värdet och plockat hem det till sin egen källare och väntar på att de inblandade, framför allt jag, skall dö. Men, förmodligen, är det uppbränt.

HP: *Har du någonstans fått klarhet i varför rättegångsmaterialet makulerades? Kan detta sättas i samband med t.ex. konkursförvaltarens agerande då förlagsarkivet förstördes?*

BC: Nej. Jag har aldrig forskat i saken. Det kom fram för några månader sedan när Pål Espen Söbye var här och intervjuade mig och gick igenom materialet på SoL. Han begärde ut materialet från Länsrätten men fick då detta svar. Som tur är finns ett komplett material på SoL.

HP: *Vad har de officiella kommentarerna från statligt håll varit efter att den här affären utspelats? Försöker man fortfarande upprätthålla bilden av att detta handlade om ett normalt åtal mot ett företag som misstänktes för ekonomiska oegentligheter?*

BC: Överhuvudtaget inga kommentarer. Varken av det ena eller andra slaget. Jag fick 60 000, tror jag det var, som ersättning för nedlagt arbete med Strindbergsutgivningen.

HP: *Sympatisantpengarna är ju en springande punkt, eftersom de utgör gränsen mellan förlagsverksamhet och politisk aktivism. Krasst sett: hur var legaliteten i det förfarandet utifrån svensk lag? Utav de ursprungliga tolv åtalspunkterna, var det någon punkt som berörde detta? Var det möjligtvis så att det var detta som man indirekt försökte få tag på?*

BC: Nej, kommittén var copyrightinnehavare, representant och ombud var Klaus Croissant. Kommittén som var copyrightinnehavare skulle sålunda ha de juridiskt rättmätiga royaltyinkomsterna, vilka sändes till Croissant som deras ombud. Så skedde ett antal gånger, kanske två eller tre, med inhämtandet av Riksbankens tillstånd som var normalt när man förde över pengar från svenska bankkonton till utländskt bankkonto. Alltså från mitt registrerade aktiebolag till Croissants registrerade välkända advokatfirma. Men vid ett tillfälle sket jag i att göra det, dumt nog, men jag var irriterad på systemet. Sände alltså pengarna utan Riksbankens tillstånd. Bankerna som förmedlade transaktionen kollade aldrig om man fått tillstånd eller ej; det var inte deras business. På just den transaktionen fälldes jag. Min advokat, Björn Isakson, menade att vi skulle överklaga till Hovrätten eftersom jag säkerligen skulle frias där. Men vi hade flyttat till Italien. Jag var trött, genomtrött, på allsammans. På Sverige. På kollegor. På så kallade vänner och så vidare, så jag sa: ”jag skiter i det, jag dras gärna med den villkorliga domen livet igenom”.

HP: *En tysk export som togs emot i Sverige med öppna armar från statsmaktens sida var ju Berufsverbot – yrkesförbuden som*

drabbat ett antal dokumenterade fall – kan det ha varit något som låg till grund för det som drabbade dig, och om det är så har du märkt av något sådant efteråt?

BC: Jag har inga bevis för något sådant, framför allt eftersom jag ju aldrig sökt någon tjänst. Men å andra sidan kan jag ibland tycka det vara underligt att jag aldrig erbjudits en tjänst eller ett arbete utifrån de kunskaper och erfarenheter jag de facto har, oavsett vad man tycker om mina åsikter och så vidare. En enda gång tog jag kontakt med Bengt Göransson, när han var socialdemokratisk kulturminister och frågade om han hade något utredningsuppdrag jag kunde utföra. Vi hade ett bra samtal på hans tjänsterum, han var entusiastisk för idén och lovade återkomma. Men återkom aldrig. Vad gäller medarbetarskap i tidningar och tidskrifter så har jag ju medarbetat överallt från Svenska Dagbladet till Brand, i radion, och inte mött på motstånd någonstans.

HP: *Har du ansökt om att få ta del av de förmodade akter som säkerhetspolisen kan tänkas ha på dig?*

BC: SÄPO har jag aldrig bett få ut mina papper ifrån, för sådana bör rimligen finnas, ända sedan jag gjorde värnplikten i Uppsala. Vi var några stycken som satte undervisningen och systemet i gungning då och hade de sista månaderna ett eget schema. Under taktiklektionerna kom jag bland annat med förslag att Fi kom från väster, som alternativ. ”UT” skrek kapten Fredriksson. Så slutade jag ju utbildningen tre veckor för tidigt, eftersom jag kommit in vid RADA i London och föredrog den utbildningen framför regementet i Uppsala. Jag gjorde 1 repetitionsövning och efter den fick jag ett kort meddelande

om att jag var avförd från rullorna, totalt utesluten ur försvarsmakten. Att SÄPO finns med i den ruljansen är väl ganska självklart. Uppenbart ansågs jag vara alltför subversiv, totalt sett. Det komiska är ju att jag långt senare medarbetat i Kungliga Krigsakademiens Tidskrift, då bland annat om taktik och om Stauffenberg. Men, som sagt, jag har aldrig bett få ut handlingarna från SÄPO: det som står där är förmodligen i viss mån korrekt men antagligen misstolkat eller vantolkat.

HP: *I och med murens fall så offentliggjordes ju ett antal arkiv i DDR, vilket blivit aktuellt nu med krav från det politiska etablissemanget om offentliggöranden, vet du om du finns med i deras arkiv?*

BC: Stasi skrev jag till på rätt formulär och allting, när Berlinmuren föll och klassbarriärerna restes, och bad om mina papper. Men jag fick besked om att mitt namn överhuvudtaget inte fanns i något enda av alla deras många arkiv. Vilket är ju märkligt. Inte för att jag längtar efter att vara med i Stasiarkiven utan därför att jag ju började resa i DDR redan på 50-talet, hade mängder med kontakter där, tryckte många böcker där under åtskilliga år, och sedan denna RAF-bok. Mitt namn skulle alltså inte finnas i deras arkiv! Tror jag inte på. Däremot har jag uppfattningen att det finns Stasiarkiv som är lika hemliga idag som då. Är det de som finns i USA? Jag har aldrig testat att få inresevisum till USA, så jag vet inte om där finns något hinder.

HP: *Det tycks mig vara så att du ser din förläggargärning som ett uttryck för något som går utanför det krasst kommersiella och som snarare kan liknas vid en politisk*

handling. Hur ser du på det påståendet?

BC: Ja, självklart, en politisk och en litterär handling. Kanske en kulturell handling. Jag ärvde en för den tiden ansenlig förmögenhet som jag kunde ha investerat i säkra projekt, köpt en skön vingård i Italien eller fortsatt med mina kamrater i London, tryggt och skönt och lagom ekonomiskt säkert. Men jag har faktiskt alltid haft åsikten att ärvda pengar skall användas, inte för egen trevnad, utan för något som pretentiöst kan kallas för det allmännas bästa. Se mina artiklar om att politiker och andra höga befattningshavare skall ha medelmåttiga löner och så vidare. Det är säkert en förskräckligt gammalmodig uppfattning, men jag menar, faktiskt, att man inte skall tjäna pengar på konstnärlig verksamhet, mer än vad som är nödvändigt för ett anständigt liv. Gärna en bra whiskey till exempel. Däremot skall den som av någon anledning har pengar i pungen använda dem så osjälviskt som möjligt. Jag tycker, faktiskt, att jag där är ett föredöme. Hur har jag fått den inställningen? I första hand naturligtvis genom en sjuårig uppfostran hos jesuiterna, men också via min styvfar, som jag hade fin kontakt med till elva-tolv-årsåldern då jag fick reda på att han inte var min riktiga pappa, sedan blev det bara sämre och sämre och de sista femton åren av hans liv, sedan min mamma dött, hade vi ingen kontakt allt. Nåväl: min styvpappa kom från erbarmligt usla förhållanden. Han arbetade sig upp inom ICA från springschas till direktör. Han nekade till att ta emot löneförhöjningar eftersom han ansåg sig själv bäst kunna avgöra hur mycket lön hans arbete var värt. Med påföljd att hans pension var nästintill plusminusnoll, ungefär

som min idag. Han startade ICA:s Frukter och Grönsaker och var där tills han dog. När vårt hembiträde bad honom ta med sig några lökar hem till middagen, gjorde han det bara om han fann några halvruटना som ramlat ur säcken. Idag låter detta otroligt, men det är dagsens sanning. Hans ärlighet var extrem. Min mamma älskade honom, men fick alltså mig med en annan man. Min mamma kom från en helt annan miljö, rika bönder på Söderslätt. Hur de träffades? Icke vet jag. Nåväl: efter lång utläggning tror jag du förstår efter vilka premisser jag drev förslaget. Det handlade, rätt sagt, inte om krass kommersialism.

HP: *Tycker du att det finns något som idag går att jämföra med t.ex. utgivningen av RAF: texter?*

BC: Nej, tyvärr inte. Å andra sidan vet jag inte vad det skulle kunna vara. Situationen är en annan. Därmed inte sagt att den är bättre, snarare tvärtom. Se mina artiklar om det tysta Sverige. Det är tyst även i Tyskland, även om det börjar mullra bland den unga generation som idag är mellan 17 och 30. Jag tror att det kommer nya »terrorister« i det centrala Europa. Förhoppningsvis har de läst RAF:s texter om stadsgerilla och förhoppningsvis har de lärt av RAF:s misstag och förhoppningsvis kan de skilja mellan den första generationen och de kommande.

HP: *Det semifascistiska Västtyskland som RAF såg, och kritiserade, är en avgörande del i den analys som gruppens aktioner utgick ifrån. Var det något som du såg själv, eller upplevde i kontakterna som förlagsman?*

BC: Ja, självklart såg jag det med egna

ögon, fick informationer genom vänner, läste oerhört mycket litteratur, tidningar, tidskrifter och så vidare. Men i yrket som förlagsman mötte jag aldrig några hinder. Tvärtom. Jag mottogs synnerligen positivt såväl av den konservativa Jünger-vännan och utgivaren Ernst Klett som på ett liberalt förlag som Suhrkamp som av väldigt många vänsterförläggare. Suhrkamp hade jag flest kontakter med eftersom jag av dem köpte rätt många rättigheter, bland annat Peter Weiss, Walter Benjamin, Hermann Broch och så vidare. När RAF-boken väl var ute träffade jag dem ju bland annat på Bokmässan i Frankfurt am Main och i motsats till den avsky utgivningen väckte hos mina svenska kolleger, berömdde de mig och tackade mig för att jag gjort det som de inte vågade eller kunde göra. Jag träffade inte en enda tysk kollega som tyckte det var skandal att boken utgivits. Tvärtom såg de den oavsett den egna politiska inställningen som ett historiskt dokument.

HP: *I tidigare intervjuer har du berättat att RAF hade sympatisörer bland radikal-konservativa i Västtyskland, vilka var des- sa och vad tror du var deras intresse i att stödja RAF?*

BC: Här kommer du med en fråga jag inte kan och aldrig kommer att kunna svara på. Bortsett från motiven, som naturligtvis även kan ha varit annorlunda än de jag anger, kanske mer själviska konspiratoriska. Man måste minnas den tyska historien: med 1848-49, med Bismack, med kulturfejden mellan katoliker och protestanter, med »det andra Tyskland« med Stefan George och bröderna Stauffenberg och andra. Alla dessa var tyska nationalister. Några vandrade

tokig väg när Hitler hörde av sig. Några insåg var han förde Tyskland och hoppade av som Stauffenberg. Några var skeptiska från början som Jünger och Klett. Några var totalt främmande för nationalism som idé, som George. En del var praktiserande katoliker eller protestanter. Gemensamt för alla dessa människor, där en betydande del tillhörde det verkliga gamla aristokratiska etablissemanget som alltid överlever och som, kanske just därför, kan se långsiktigt på ett lands och ett folks verkliga intressen, var och är en nationalism som snarare är kulturellt betonad än kopplad till politiska idéer och teorier. De trodde de kunde andas ut när Hitler var borta och ett nytt Tyskland skulle skapas. Det misslyckades redan från början i och med att landet delades. Hade till exempel Stauffenberg inte arkebuserats hade han haft alla skäl att ta livet av sig. Det märkliga är att just denna klass, som verkligen ville och som hade resurser att skapa ett friskt Tyskland, helt nonchalerades i efterkrigstyskland. Flertalet gick det ingen ekonomisk nöd på, tvärtom, men politiskt och kulturellt var det människor som inte existerade i offentligheten. Också juridiskt och ekonomisk skedde märkliga saker. Medan gamla nassar inom juridiken, pressen och läkarkår återgick till sina gamla tjänster som om ingenting hänt, återfick sin egendom och så vidare, så fick, till exempel Stauffenbergs änka vänta i decennier innan hon återfick sin egendom. Hitlers dommar om landsförräderi, terrorism och så vidare stod kvar långt efter det Adenauer och demokratin installerats i BRD. Det där kan man skriva en hel bok om.

HP: *Tycker du att det återförenade Tysk-*

land gör något som skiljer sig från det Västtyska samhällets sätt att hantera detta?
BC: Ja, det är mer subtilt idag. Man måste också minnas att ej heller DDR gjorde upp med sitt nazistiska förflutna. Statistiskt sett var ännu fler gamla nassar engagerade på betydelsefulla tjänster i DDR än i BRD. Som jag ser det så är man idag tillbaka i en attityd där man inte tar hänsyn till historien. Inrikesminister Schäubles fadäs är ju helt obetalbar. Och det smittar ju av sig, precis som det smittade av sig under 1930-talet. Övervakningskameror, den här försvarsministrarnas (före detta försvarsminister Odenberg, red. anm.) totala aningslöshet. SÄPO:s utökade makt. En historielös regering, men därmed inte sagt att Persson var bättre.

HP: *Har RAF:s militanta kamp förändrat Tyskland på något sätt som du kan se? Lyckades de med sitt uppsåt i att framkalla det som de menade var den "slumrande fascismen" i Västtyskland?*

BC: Ja, delvis därför att man var på väg att svänga folkopinionen i radikal riktning, men det blev ett ordentligt magplask därför att man inte insåg sin begränsning. RAF-metoder kan lyckas hela vägen fram i länder som Nicaragua och Kuba men inte i ett samhälle som det tyska, inte heller i DDR för den delen. Man skulle ha lagt ner terrorverksamheten när man väckt den positiva opinionen, men bevarat strukturerna intakta, som ett ständigt hot berett att åter fungera aktivt. Inte bildat parti och blivit till en integrerad del av samhället. Tyvärr fanns det ju en hel del inom den tyska vänstern, som inom den svenska vänstern, som snabbt som ögat vände kappan efter vinden och

vars engagemang i verkligheten var egoistiskt. Skit samma hur strukturen ser ut, bara jag kommer åt en god stol att pensioneras på. Lyckades de med sitt uppsåt i att framkalla det som de menade var den "slumrande fascismen" i Västtyskland? Nja, den slumrande fascismen hade visat sitt ansikte även utan RAF. Se hur det ser ut idag, då RAF mest är historia. Nej, jag menar att RAF:s existensberättigande var att man visade fram den slumrande fascismen i BRD – att den existerade och delvis hur den agerade. Det var RAF:s stora insats. När det var gjort och opinion skapats, skulle man gått i ide fram till dess utvecklingen gjorde det nödvändigt att åter agera. Agere contra.

HP: *Sedan början av nittio-talet så har RAF deklarerat ett eld upphör, inga aktioner har mig veterligen tillskrivits stadsgerillan sedan dess och i höst utkommer det en redigerad utgåva av RAF: texter på H:ströms förlag. Är frågan om RAF utagerad idag, avväpnad, och således bara av ett historiskt intresse?*

BC: Utgivningen av de delar av boken som handlar om stadsgerilla är i högsta grad aktuella texter. Se vad som sker i Italien och som börjar ske i Tyskland. Det mesta i originalupplagan är förlästat rent actionmässigt men har onekligen stort historiskt intresse. Stadsgerillaavsnitten tror jag kan användas konstruktivt också idag, precis som delar av Maos militärpolitiska skrifter som jag också gav ut.

HP: *Kan du se något som skulle kunna skapa en liknande affär idag – jag menar i fråga om utgivning av material som anses vara subversivt eller anknutet till terroristverksamhet? Kanske en samlingsvolym av*

Osama Bin Ladens tal eller en samlingsdvd med Al-Qaida:s videokommunikéer?

BC: Nej, det är inte samma sak, även om man skrämmer med Bin Laden och hans fyrtio rövare, och trots elfte september och annat så berör det inte de vanliga medborgarna på samma sätt som om terroraktioner sker av europeiska ungdomar som är en del av vanliga människors vardag. Just därför är det väl som med de brittiska muslimer som agerat i London skrämt upp, eftersom de, trots allt var vanliga snälla och belevade och hyfsat utbildade brittiska ungdomar, visserligen med invandrade föräldrar, men det är ju vanligt i Storbritannien, precis som i dagens Sverige. Men en bok med deras eventuella texter och så vidare, nej, jag tror inte det skulle få samma konsekvenser. Mediemarknaden har ju förändrats radikalt sedan 1970-talet.

HP: Ser du några tendenser till att åternazifieringen av BRD går igen i det som sker i Europa idag med övervakning och kriget mot terrorismen? Hur ser du i så fall på detta?

BC: Ja, verkligen. Och jag tror att det sker en mobilisering också från det andra hållet, i vad jag tidigare nämnde om Italien och Tyskland. Det mest intressanta är, tycker jag, att den kommande terrorismen och politiska radikalismen även om den hämtar inspiration från i stort sett samma källor som under 1960- och 1970-talen, så är man idag inte dogmatisk på samma sätt. Målet är viktigare än medlen, för att använda en utsliten klyscha. Med tanke på lättheten idag att utan större besvär och kostnader komma över avancerade vapen, subtil underrättelseteknik och så vidare och med tanke

på den oerhört välutbildade ungdomskader som idag finns framför allt vad gäller underrättelseteknik, så är jag övertygad om att vad som förestår blir långvarigt, blodigt och kommer att sluta i den värld som Ernst Jünger beskriver i Eumeswil. Oavsett vilken »sida« som »segrar«.

HP: *I vilket stadium tycker du att Europa befinner sig idag? Närmar man sig det som BRD befann sig i då RAF agerade, eller har vi redan passerat denna gräns?*

BC: Nej, man har ännu inte passerat gränsen, eftersom Tysklands återförening, Helmut Kohls pragmatism och en hyfsad ekonomisk utveckling för medelklassen har fördröjt utbrottet.

HP: *Ser du någon legitimitet för en väpnad kamp a'la RAF idag, och skulle det någonsin kunna uppstå något som helst folkligt stöd för ett sådant motstånd?*

BC: RAF är idag dött och historia, därför kan man redan idag tala ganska öppet om RAF. Men det kommer nya former av väpnat motstånd. Historiskt sett har det alltid gjort det. Det är aningen vilseledande när man försöker intala människor att det vi inte vill skall hända igen inte heller kommer att inträffa. Självklart blir det nya väpnade uppror. Och visst går det att få folkligt stöd för sådan aktivitet, om man agerar med människors bästa för ögonen och inte gör sådana idiotiska misstag som RAF gjorde.

V.

Idag är RAF historia och i och med återföreningen av de två tyska nationerna till en så borde detta kunna vara ett historiskt skede som vi passerat för länge sedan. Men med kriget mot terrorn som regisseras från Washington D.C så kan detta skede inte förpassas till historiens gulnande arkiv. Än idag sitter det fångar i tyska fängelser som har direkt, indirekt eller ingen som helst reell koppling till RAF och som där avtjänar domar för det krig som utkämpades mellan radikala vänstergrupper och den västtyska staten. Otaliga är offren i detta krig som aldrig kommer att kunna förlåta eller försonas likt den drömbild som producerades i samband med murens fall 1989. Än idag är skillnaderna mellan öst och väst påtagliga både i Tyskland och i EU i övrigt, för att inte tala mellan Europa och världen i övrigt. I Tyskland är det extra påtagligt i de ekonomiska förutsättningar som aldrig infriats efter alla dessa år av samnationalitet. Detsamma gäller de irrationella föreställningar om skillnader mellan medborgare och medborgare, det som på trettioalet benämndes som ras och som idag kallas kultur, då maktavarna uttalar sig i frågan.

Det som avhandlas i de inledande avsnitten av denna artikel; det som jag anser vara Tysklands totalitära skuld är något som man skulle önska hade försvunnit med det kapitalistiska systemet seger i BRD över det socialistiska DDR nu när det spöket har undanröjts. Men så är inte fallet. Nittioalets Tyskland präglades av starka motsättningar mellan dels öst och väst, dels mellan klasser, men också mellan tyskar och den del av befolkningen som benämns som invandrare och

asylsökande. Det är samma gamla visa om igen. Det är en tysk historia som på intet sätt är unik för Tyskland. Självklart inte, men det är en historia som det aldrig tycks tas någon lärdom av. För att kunna sätta in vår samtid i den historiska kontext som avhandlats här ovan, både innan och i intervjun, så har jag valt att fortsätta låta Bo Cavefors kommentera några av de händelser som utspelat sig under året.

Bara under sommaren 2007 så har förbundsregeringen i Tyskland, en stor koalition där jättarna är CDU (kristdemokrater), SPD (socialdemokrater) och där

Bündnis 90/Die Grünen också ingår, gjort allehanda utspel och agerat på ett sätt som leder tankarna till den tid som förhistorien till denna intervju avhandlar. Det hela startar i juni 2007 då Tyskland stod som värd för toppmötet mellan medlemsländerna inom G8. För att undvika konfrontation med protestanter så spärades hela Heiligendamm i Rostock, av för att makthavarna skulle kunna hävda att dessa valda ledare för världens allra rikaste demokratier skulle kunna genomföra sitt möte utan att störas av "huliganer" och "terrorister". Den tyska polisen

kom att sätta in kravallpolis för att fredsda detta "demokratiska" möte och gjorde inskränkningar i de "demokratiska" rättigheter som protestanterna faktiskt innehar. Massarresteringar, deportering av tillresta och medelst repressivt våld så fredades detta möte från missnöjesyttringar. Detta är ju såklart inget unikt för Tyskland. Samma sak görs världen över med hänvisning till samma mantra som i Heiligendamm.

•

HP: Hur ser du på detta förfarande då det kommer till missnöjesyttringar, och då

menar jag främst vid sammankomster som G8-toppmötet?

BC: Ja, analytiskt sett så är det naturligtvis den typen av politiska manifestationer man är mest rädd för, eftersom de kan få folkligt stöd, växa och bli ett politiskt hot som kan förvandlas till ett RAF om man inte i tid lyckas kanalisera in protesterna i någon form av parti eller organisation. För att komma åt denna typ av oppositionella manifestationer så måste man ha mer aktiva terrorister att angripa, i alla fall verbalt, för att med hänvisning till dessa handgripliga agerande terrorister sätta skräck i allmänheten. Det vill säga genom att ge sken av att de verkliga terroristerna är av samma skrot och korn som till exempel demonstranterna i Heiligendamm. Den taktiken, den dialektiken, har lyckats förr. Den lyckas alltid. Den kommer att lyckas också i framtiden. Också för den smärädde enskilde medborgaren som tycker att demonstranterna i Heiligendamm är ena förfärliga flickor och gossar, ser gärna att man från officiellt håll jämför dem med de verkliga terroristerna. Här finns alltså en symbios mellan makten och undersåten.

HP: *Du nämner tidigare i intervjun att det finns en generation ungdomar mellan 17 och 30 som protesterar mot den dagordning som kommit att bli gällande. Denna opposition kommer ju idag både från "vänster och höger", hur ser du på utvecklingen i Tyskland där nationella, reaktionära, grupperingarna växer sig allt starkare - både på gatan och i parlamenten - är det något som kan komma att utvecklas likt ett trettioalstscenario eller är de »nyttiga idioter« som makten kan laborera med i sitt eget politiska spel?*

BC: De radikala högerkrafterna, om vi kallar dem så, så är svaret som ovan. Nej, jag tror inte dagens makthavare ser dem som »nyttiga idioter«, mer än att om man låter dem hållas så där lagom så hjälper de till att hålla »undersåten« där han bör vara, det vill säga i röstbåset. På samma sätt som man jämför de verkliga terroristerna med demonstranterna i Heiligendamm. Jag tror vi kommer att få se en stark polarisering i Tyskland och i hela det så kallade Östeuropa. Konfrontationer lär bli oundvikliga. Vem som »segrar« denna gång tror jag inte kommer att vara lika självklart som under 1930-talet. Alltså: de nya generationerna och deras i allmänhet odogmatiska hantering av klassiskt idématerial, till exempel marxismen. Ryssland är också idag det stora frågetecknet.

HP: *Du nämner att Ryssland är ett stort frågetecken - kan du utveckla?*

BC: Alltså vad jag menar är Rysslands legitima intressen - man måste se det ur Moskvas synvinkel. Det intressanta för framtiden är inte vad vi och andra icke-ryska länder menar är Rysslands legitima intressen, utan vad härskaren, tsar, diktator eller »vald« president«, anser vara ryska legitima intressen. Och då kommer det bli konflikter av det ena eller andra slaget förr eller senare. Nu har Putin skaffat sig det perfekta påtryckningsmedlet med dessa gasledning. Att EU och NATO skulle gå i verklig konflikt med Ryssland för de baltiska staternas skull, tror jag inte ett ögonblick på. Man kan ju dessutom fråga sig: är de tre baltiska staterna verkligen »stater« i traditionell betydelse? Är de inte snarare »regioner« inom Polen, Tyskland och Ryssland? Är

det inte ett »regionernas Europa« som EU talar om?

•

När Tysklands inrikesminister Wolfgang Schäuble (CDU) i juli månad 2007 föreslog att den tyska staten skulle kunna agera medelst riktade mord mot misstänkta terrorister så svepte ännu en mörk skugga från nittonhundratalet in över Europa. Det stormade en smula men det la sig snart, för varför inte? I kriget mot terrorismen så skys inga medel för att försvara de rättigheter som den moderna demokratin ger oss medborgare, att det i förslaget från den korruptionsmisstänkta inrikesministern rörde sig om statligt sanktionerade mord på MISSTÄNKTA terrorister är bara en detalj som kan rationaliseras med. Det är ju vår frihet som är hotad.

•

HP: *Tror du att inrikesminister Schäubles uttalande är ett uttryck för en tysk tradition av totalitär agerande i statens intresse - eller är det något annat?*

BC: Javisst, beklagansvärt nog, kan jag inte se Schäubles uttalande som annat än en trist tysk tradition. Hitlers tal i radio natten efter attentatet handlade hela tiden om »terroristerna« Stauffenberg och company.

HP: *Du nämner i intervjun att Stauffenberg och konspiratörerna mot Hitler hade kunnat rädda Tyskland efter kriget, men att de ignorerades av segermakterna. Mitt antagande är att de tillhörde det "gamla" Tyskland och därför sköts åt sidan, men vad tror du - och detta blir ju rent hypotetiskt - skulle dessa kunnat tillföra som hade ändrat vad som kom att bli DDR och BRD?*

BC: Nej, de hade inte kunnat ändra på

någotning. Tvärtom hade en man som Stauffenberg varit helt omöjlig såväl i DDR som i BRD. Han hade säkerligen tagits emot med öppna armar i DDR och utnyttjats ungefär som man utnyttjade Brecht, men något inflytande: nej. I BRD hade han, tror jag, blivit en bitter gammal man, dött i förtid, försjunkit i Stefan Georges dikter och så vidare. De av »terroristerna« som överlevde, återgick ju till sina relativt undanskymda verksamheter som jordägare och så vidare. Stauffenbergs änka bodde till exempel i Angola under många år.

•

I kampen mot terrorismen, en kamp som går som en röd tråd genom Tysklands historia från Weimarrepubliken, genom Tredje Riket till BRD och DDR, och nu vidare till vår samtid och in i framtiden, så kan allt bedömas som terrorism bara författningens försvarare anser det gör just detta. Under sensommaren så greps fyra tyska akademiker med hänvisning till terrorlagstiftningen i Tyskland. Det var sociologen Andrej Holm från Humboldt universitetet i Berlin som den första augusti 2007 arresterades med hänvisning till att hans akademiska arbeten. Holms forskning är inriktad på städer och sociala processer där begreppet gentrifiering är återkommande, åklagarsidan som extraherade forskaren med helikopter till en federal domstol menade Holms arbeten bar på liknande formuleringar, och använde sig av begrepp som hade hittats hos en aktionsgrupp som stämplats som terrorister av den tyska staten. Vidare menade polisen att Holm i ett möte med påstådda aktivister hade underlåtit sig att ta med sig sin mobiltelefon vilket visade på ett konspiratoriskt beteende. Vidare så har det

framförts misstankar mot Andrej Holm på grund av att han närvarat vid protesterna mot G8-mötet i Heiligendamm, tillsammans med ungefär 80 000 andra människor. En annan av Holms forskarkollegor anklagas för att vara kapabel att författa texter åt grupper som den som Holm anklagas för att ha gjort. Alltså är anklagelsen inte ens kopplad till något utfört skrivuppdrag, och anklagelsen hänvisar vidare till att denne forskare har genom sitt ämbete haft tillgång till bibliotek där han kunnat utföra sådan forskning som dessa militanta grupper är i behov av för att kunna författa texter. Dessa anklagelser är som synes rent av löjeväckande då de tycks vara helt tagna ur luften och baserade på en skuld som endast går att härleda i en associationskedja som en paranoid skulle kunna upprätta.

•

HP: »Kriget mot terrorismen« som startade 2001 har ju på mer än ett sätt urholkat rättsstater över hela världen. I Tyskland så har det under sommaren uppmärksammats flera fall av bortförda akademiker med hänvisning till landets terrorlagstiftning. Hur ser du på detta och hur kan man t.ex. på fullaste allvar mena att tillgång till bibliotek och med hänvisning till vissa ord i akademiska arbeten peka ut någon som terrorist i dagens Europa?

BC: Nämen alltså, det som sker i Tyskland, med de här akademikerna och deras nyttjande av bibliotek med mera, är ju bara en försmak av vad som komma skall. Försöksballonger. Se på acceptansen av kinesernas censur av Internet, den alltmer intensiva övervakningen också i Sverige, att klassisk humaniora åsidosättes vid universiteten för inriktning på klart definierade yrkeslinjer och

så vidare. Också en sådan sak, som kan förefalla vara bagatellartad, som att ett universitet som Lund slopar professuren i latin. Det finns tusentals indicier på vart vi är på väg. Man talar, till exempel, om att avgiftsbelägga bibliotekslån – hittills avvärjt, men det kommer, det kommer – nästa steg är att man måste redogöra för vad och varför man vill låna en speciell bok som inte tillhör det absolut okontroversiella beståndet av böcker. »Behöver du den för dina studier? Jaha, vilka studier är det du bedriver? Har din professor sagt till dig att du behöver den här boken? Jaha, fint om du kan skaffa ett intyg på det...«

HP: Det du säger är alltså att det kommer komma en tid då information - till exempel genom biblioteken och forskningen - kommer bli än mer avskuret genom övervakning och ifrågasättande från maktthavare. Ser du någon strategi för att säkra det relativt öppna utrymme för forskning, utgivning och debatt som ändå finns idag?

BC: Nej, det kan inte finnas någon strategi för att bevara den nuvarande friheten, respektive relativa friheten, eftersom forskning och bibliotek inte kan leva isolerat från det övriga samhället. Finns det inte frihet, öppenhet eller vad du vill kalla det i samhället i stort, kan det inte heller finnas inom den akademiska eller konstnärliga världen. En annan sak är att det kommer att uppstå undergrounds, men det sker ju illegalt och är ständigt utsatt för förföljelse. Jag tycker att vad som nu skett i Tyskland också, på ett mildare plan, börjat ske också här. Tag till exempel all denna kultur, teater, musik, litteratur, konst och så vidare som existerar i dagens Sverige, men som lever sitt

liv helt utanför kulturens institutioner. Bokutgivningen till exempel; lägg ihop all den kvalificerade litteratur som publiceras på alla dessa små, verkligt små, förlag och lägg den högen vid sidan om den kvalificerade litteratur som publiceras av Bonniers, Norstedts och så vidare. Vilken hög blir störst?

HP: Hur ska man kunna värna kritikens rum, och i bred mening säkra ideologins utrymme i debatten, om vi får ett samhälle där till exempel forskare fångas på grund av att nyckelord i deras texter återfinns i aktionsgruppers kommunikéer?

BC: Ja, det går naturligtvis inte. Det blir underground i ordets sanna bemärkelse. Så är det redan idag i hög utsträckning. Se på er egen tidskrift. Varför publiceras inte sådant kvalificerat material i DN?

•

I samband med ett från den tyska statsmakten avstyrt terrordåd i början av september, så visade det sig att två av de tre terroristerna var tyska konvertiter till islam. Detta resulterade i att krav, från bland annat inrikesministern Günther Beckstein (CSU) i delstaten Bayern, höjdes om att just konvertiter skulle övervakas extra hårt då dessa anses vara ytterst farliga och även potentiella terrorister. Rädslan för den avvikande åsikten är lika stark nu som i femtiotalets politiska processer i BRD, lika skrämmande som tanken på att vänsterorienterade medborgare skulle kunna komma att inneha positioner inom statlig eller kommunal administration, är rädslan för muslimen i dagens Tyskland.

•

HP: Det avstyrda terrordåd - åtminstone påstått planerade terrordåd - som tysk polis

annonserade för en tid sedan inbegrepp unga tyska konvertiter till Islam. Detta har i sin tur lett till att tyska politiker har krävt hårdare kontroll av just denna kategori medborgare då »terrorrisken« anses vara allt högre inom denna grupp. Hur ser du på detta ur ett tyskt historiskt perspektiv? Är dessa personer vår samtids nya »hot mot demokratin« precis som vänsterrörelsen var för tjugo-trettio år sedan?

BC: Nja, hot mot demokratin, tror jag knappast. Eller snarare: vilken »demokrati«. Jag är inte övertygad om att våra västerländska samhällen är särskilt demokratiska. Parlamentariska demokratier, ja. Men islam är och förblir en orosfaktor så länge man inte hanterar frågan utifrån 1300 års erfarenheter. Jag tycker faktiskt att katolska kyrkan och diverse påvar och teologer, agerat föredömligt sedan 1500-talet. Gång på gång försöker man få igång någon av alla dessa otaliga dialoger, men det strandar alltid på världsliga makter som i den islamska världen finner den materia som bygger västerlandets ekonomiska västånd. Katolska kyrkans tro och islams tro tror jag kan mötas, men alla former av religiös tro som har fattigdom och som sätter människans värde i första rummet, kommer alltid att tvingas kämpa mot de världsliga makter som känner tron som en tvångströja för att kunna agera hänsynslöst, där ekonomiska och statliga maktintressen går före människors enskilda intressen. Den konflikten är olösbar. Islam sätter fingret på den ömma punkten - man har aktualiserat ett förhållande som de flesta trodde var ett övergivet tillstånd i västerlandets historia. Så är det inte. Hot mot demokratin är Islam alldeles säker, men hot mot vilken demokrati?

HP: Kan dessa två syskonreligioner på något sätt närma sig varandra i en värld som styrs av en liberal ekonomisk agenda i allt från finansieringen av det offentliga till angreppskrig, där det i det sistnämnda finns en näst intill messiansk retorik kring agerandet i till exempel Irak och Afghanistan?

BC: Man har försökt enas om att respektera varandras existenser, allt sedan 1500-talet, men en sådan ömsesidig respekt som automatiskt skulle slå undan fötterna på extremer på båda sidor, vill naturligtvis det liberalkapitalistiska samhället inte veta av eftersom det skulle utgöra ett absolut dödligt hot mot dess existens. I realiteten är en gemensam aktion mellan Vatikanen och Islam en »terrorism« som skulle få oanade konsekvenser. Säg bara att katolska kyrkan återgår till uppfattningen att förbjuda räntor. En messiansk retorik användes endast av den som använder retoriken för att förvillra bort något annat.

HP: Du ställer ju frågan om vilken demokrati som Islam skulle utmana, just det undrar jag också. I Europa och västvärlden tycks liberalismen utnämna sig själv till segrare sedan över ett årtionde tillbaka. Men jag tycker mig se att det inte är så. Dels på grund av att den liberalism som vi har idag använder sig av friheter och rättigheter som ett förbehåll till att genomföra en ekonomisk agenda, men också på grund av att dagens liberalism är en självmotsägande tankesystem där frihet och rätt alltid är något som det kan förhandlas om beroende på vad som står att vinna i att göra detta - vad anser du om detta, och tror du att det finns en »världslig frälsning« för mänskligheten som står utanför det andliga?

BC: Liberalismen kan sedan mer än

ett hundra år användas till allt och intet. Det är inte ett begrepp för till exempel frihet, utan en etikett som man kan applicera också på de mest icke-liberala attityder och skeenden. Säger man att en sak är liberal så är den liberal även om den de facto är reaktionär och bakåtsträvande. Säger man att man inte är liberal tas det till intäkt på att man är emot frihet, välstånd och så vidare, även om man kan påvisa att de åtgärder man föreslår främjar frihet och framgång. Vi har fångats i en rävsax.

HP: *Det är en ganska så pessimistisk bild som målas upp i det här samtalet. Framtiden ser inte ljus ut och det förgångna tycks allt mer kastra en illavarslande skugga över oss. Att ställa frågor om framtiden är förvisso vanskligt men jag vill tro att det ändå finns hopp. Det är kanske naivt men jag har egentligen aldrig varit så bekväm med att stirra ner i avgrunden, jag vill ju blicka uppåt - framåt - även då det sett som allra mörkast ut. Vad säger du om detta?*

BC: Pessimistiskt, nja, jag vet inte. Jag är inte pessimistisk i den meningen att jag går och dränker mig, eller så. Men varför skulle världen plötsligt bli ett paradiset? Det har den aldrig varit. Eftersom jag tror på Gud så menar jag att världen blir vad vi gör den till och eftersom människan inte nyttjar sin fria vilja till att göra det goda utan alltför ofta bara ser till sina egoistiska intressen så blir det som det blir. Alltså ett evigt kiv och liv...

•

Alltså, den tyska praktiken från ett omänskligt nittonhundratalsår går igen i vår samtid. Det är ytterst lite som har förändrats mellan de olika styrelseformerna som den tyska nationen genomgått under

de senaste hundra åren när det kommer till hanterandet av avvikande åsikter. Med den blick som Cavefors ser ut mot vår framtid spår ökade motsättningar och jag är benägen att tro på hans dystopiska siande. Med tanke på vad som sker både här hemma i Sverige med övervakning av, och misstro mot, medborgare så är en pessimistisk, eller för den delen realistisk, framtidstro inte något som överraskar. Det tjugonde århundradets första decennium har hittills varit en tid av ökade motsättningar både globalt och nationellt där det påstådda kriget mot terrorismen sägs värna vår frihet och demokrati, men det perspektivet tycks vara förbehållet de som själva för kriget. De inskränkningar i yttrande- och åsiktsfrihet som görs globalt speglas också i vårt eget samhälle här i norra Europas utkant. Om det funnits ett politiskt beslut bakom granskningen, och processen mot, Bo Cavefors Bokförlag – vilket det kan verka som – där Bundeskriminalamt i BRD eventuellt har utövat påtryckningar mot den svenska staten eller rättsapparaten, så är det verkligen en skandal i paritet med IB-affären.

Att det finns anledning att återkomma till den utveckling som nu är på gång i Central- och Östeuropa är en självklarhet utan förbehåll. För utan de friheter och rättigheter som beskyddas genom det så kallade kriget mot terrorismen och som i sin tur nu utmanas av sagda krig, så kommer samtiden, och i och med det också framtiden vara förlorad. De verkliga attackerna mot det så kallade öppna samhället sker inte främst i form av bomber, ihopsnickrade i förortslägenheter, utan genom en systematisk urholkning av de påstådda rättigheter som

inskränkningarna av vår lagstiftning innebär och där ett otillbörligt nyttjande av rättsapparaten som vapen slår mot hela befolkningsgrupper och politiska åsikter utan någon som helst urskilning.

Boken som en gång lockade mig likt ett irrbloss i det unga och skymmande nittiotalet, som tycktes hota det demokratiska samhället tjugo år innan det, är idag en medfaren och i mångt och mycket uttjänt historia. Förutsättningarna för vår frihet, eller relativa sådan, förändras ständigt och att följa mallar tycks allt mer vara en väg som leder till avvägar istället för att nå målet. Men som ett tidsdokument, och som en varning för oss som lever i denna förunderliga och cyniska tid, är denna bok ännu outhärlig i synen på vad "det goda samhället" egentligen är för något, och vad det kan tänkas föra med sig om det "goda" blir till blott ännu ett av alla relativa begrepp i maktens tjänst.

Litteratur:

- AGAMBEN, Giorgio (2005) *Undantagstillståndet*. Propexius.
- KUMM, Björn (1998) *Terrorismens historia*. Historiska Media.
- MAAS, Utz. (1976) *Förföljelsen av vänstern i Västtyskland och Västberlin*. Zenit & Bo Cavefors Bokförlag.
- MYRDAL, Jan (2007) *Medvetandet gör oss ansvariga – Valda texter 1957-2007*. Murbruk Förlag.
- SERENY, Gitta. (2003) *Tyskt trauma*. Ordfront förlag.
- SVENSSON, JÖRN. (1963) *Vägen till det fjärde riket*, Bo Cavefors Bokförlag.

KULTURKRITIK: REDAKTION

DAVID CARDELL [WEBBREDAKTÖR]
MALTE HAZARD [GRAFISK FORMGIVARE]
HENRIK PALM [ANSVARIG UTGIVARE]

WWW.KULTURKRITIK.SE REDAX@KULTURKRITIK.SE

Kulturkritik är en periodisk skrift som utkommer med fyra nummer per år, och avhandlar vitt skilda ämnen men med det gemensamma syftet att kritiskt analysera kultur- och samhällsfrågor samt presentera vetenskapliga och politiska teorier. • Skriften utkommer i digital form, där varje nummer finns för nedladdning i pdf. I slutet av varje år så utkommer en journal där samtliga nummer finns med. Kulturkritik kommer även att ge ut mindre skrifter och häften som anknyter till de områden som skriften avhandlar. • Varje nummer av Kulturkritik har ett bestämt tema som presenteras i början av varje utgivningsår, därmed finns det också möjlighet för frilansande skribenter att bidra till de nummer som kommer att utkomma under det närmaste året. Kontakta redaktionen för eventuellt deltagande. • Temaartiklarna som publiceras kommer granskas redaktionellt och ska vara i form av essäer, där ämnet som avhandlas ska vara tydligt och där källor ska redovisas.